# OPVSCVLVM DE BALNEIS PVTEOLORVM BAIARVM, ET PITHECVSARVM.

*A IOANNE ELISIO Medico instauratum.*

NVNC DENVO A SCIPIONE MAZZELLA Neapolitano recognitum pluribus rebus auctum, & illustratum.

*Cum additamentis auctorum omnium, qui hactenus de his scripserunt.*

NEAPOLI,

APVD HORATIVM SALVIANVM.

M. D. XCI.

# ILLVSTRISS. D.

## OMNIVM DISCIPLINARVM genere ornatiſsimo Ioanni Columnæ.

*Scipio Mazzella εὖ πράττειν.*

TANTA eſt magnitudo tuorum erga me officiorum; vt niſi aliqua ſaltem ex parte tibi ſatisfacere incipiam, vitam mihi eſſe permoleſtam putem, quapropter cum Balnea illa, quæ ſunt Puteolis, Baijs, & in inſula Inarime à me aliquantulum illuſtrata in lucem euulgare conſtituerem, coniuncta opuſculo huic, quod de Puteolanis antiquitatibus hinc inde collegi, volui vt ſub tuo nomine in manus hominum venirent, & quamuis labor hic noſter perexiguus ſit, nec reſpondeat tot, tantisque tuis meritis, tuarumque virtutum ſplendori, nolui tamen committere, vt in meis ſcriptis, (qualiacumq; illa ſint) te tacitum præterirem, eloquentioribus me relinquens onus, & prouinciam cele-

brandi raras animi tui dotes quantumq; excellas in cunctis diſciplinis, & philoſophicis, & mathematicis, prætereo nunc liberalitatem, clementiam, humanitatem tuam, & in cunctis rebus admirandam dexteritatem, quibus ad ampliſsimos honores, & dignitates meritò eſſes euehendus, ſed fortuna parum quandoque hominibus virtute præſtantibus fauere ſolet vt peripateticorum principis eſt ſententia. Vnde ſi quemadmodum nunc tantopere te omnes admirantur in ſublimiori honoris gradu conſtitutum cernerent, magis magiſque profectò te ſuſciperent, dum quanta eſſet tua virtus, facilè cunctis pateret, ſed finē facio, ſi illud abs te prius contendero, vt me tibi addictiſſimum amare non deſinas, Vale Gręcarum, Latinarumque litterarum decus ac meliora ſi Deus annuerit aliquando expectes Neapoli Idibus Februarij c I Ↄ. I Ↄ. X C I.

# SCIPIO MAZZELLA candido, curiosoq; Lectori S.

*CVM hæc Puteolanæ vrbis monumenta pararem, incidit in manus fortè meas libellus quidam situ, carièque iam pœnè consumptus de Balneis Puteolanis à Ioanne Elisio medico instauratus & in lucem editus, cumque in eo nonnullos vetustæ editionis errores annotassem, illos, vt potui corrigere atque emendare studui, paucis omnino immutatis. Addere præterea volui ad iucundiorem omnium lectionem veterum scriptorum testimonia, quos de his Balneis scripsisse, aut meminisse comperi, vt maiorem hæc apud cunctos auctoritatem haberent. Per lege igitur hilari fronte, amice Lector, vetustissimum hoc de Balneis opusculum: descriptioni, huic nostræ rerum Puteolanarum tempestiuè insertum; laboremque hunc nostrum, & si pusillum, gratum tamen vt mihi persuadeo, curiosis, & vniuérsis, etiam ob balneorum salubritatem cognoscendam admodum vtilem; boni quæso, consulere velis.*

*Neap. Idibus Nouemb. M. D. XCI.*

*Dũ renouas longis monumenta tot obruta seclis*
*Illustrans patrios, Chalcidicosque lares,*
*Mazella decus & nomen nulla obruet ætas,*
*Viues nam scriptis clarus in orbe tuis.*

*Eiusdem*

*Scire salutiferas vires qui exoptat aquarum,*
*Prisca Dicarchæi quas habet ora soli,*
*Quas habet Inarime flagranti imposta Typhæo*
*Insula Campani delitiosa maris.*
*Hæc monumẽta legat, distinctaq; balnea cernet*
*Balnea morborum quæ genus omne fugant.*

# ΠΥΤΕΟΛΙΤΩΝ

PVteolos antea q̃ bello Italiã Annibal laceraret, Dicæarchiã a iusto imperio, quo eius respublica florebat, dictã fuisse, & à Cumanis cõditã, eorũq; fuisse emporiũ, Strabo, Plinius, multiq; alij au-ctorũ ꝓdiderũt. Cumani vrbis suæ vti antiquissimę originẽ e Grecia, atq; Euboia insula à Chalcidensibus, Chalcidenses ab Atheniensibus repetunt: quo & Puteolanorum numismata spectare credibile est, quæ Apollinis Οὐλίου (vt de ipsa ciuitate diximus) faciem aduersa, Minotaurũ auersa parte exprimunt Ceterùm quum Dicæarchia emporium tempore belli eius, quòd Annibal cum Romanis in Italia gerebat, frequentari cœptum esset, Q. Fabius ex Senatus auctoritate illud communijt, & præsidium ei imposuit, mutatoque nomine, Puteoli deinceps vocari cœpit, idque siue à puteorum quibus ager eius abundabat, frequentia, siue, ut nonnullorum est opinio, à putore aquarum, & aeris, sulfureo semper vapore grauis. Atqui quum Festus Puteolos inter ea præfecturarum genera recenseat, in quas præfecti irent à populo Romano creati, suspicari licet eam præfecturę nomine, & iure, tandiu administratam fuisse (annis videlicet vnde viginti) donec P. Cornelio Scipione Africano II. T I. Sempronio Longo Coss. Colonia ciuium Romanorum trecentorum hominũ lege Acilia Tribunicia eò deducta est habuitque ea Colonia priuata quidem aliqua ciuitatis iura, vt ceteræ Colonię, nulla tamen publica, ita ut nomine ciues Romani, re verò Coloni tantùm essent Puteolani, argumento est, quòd Liuius prodat Colonos, qui Puteolos, Salernum, & Buxentum adscripti nomina dederant, quum ob id se pro ciuibus ferrent, Senatum iudicasse non esse ciues Romanos. Argumento etiam est, quòd P. Scipio Africanus, & P. Aelius Censores, portoria rerum venalium Capuæ ac Puteolis fruenda locarunt. Festus enim Capuam sub eodem præfecturę genere cum Puteolis recenset. Addit Liuius ab iisdem Censoribus colonos trecentos (is enim numerus à Senatu definitús erat) qui Puteolos deducerentur fuisse adscriptos, eosque P. Scipione Africano II. & T I.

Additio.
Dicæarchia.

Puteoli.

Puteoli prçfectura.

Puteoli Colonia ciuiũ Romanorum.

Sempronio Longo Coſſ. fuiſſe deductos, exſtat antiquum epigramma ſiue inſcriptio, quæ ab Colonia deducta annos nonagintā recenſet, N. Fufidio, & M. Pullio Duumuiris, quum Romę Conſulatum gererent P. Rutilius Rufus. Cn. Manlius Maximus, quæ numerorum ratio cum ipſis quoq; congruit. A ſecundo namque Africani maioris Conſulatu uſque ad P. Rutilij Rufi, & Gn. Manlij conſulatum, anni nonaginta in faſtis intereſſe numerantur. Itidem in antiquis inſcriptionibus etiam Aedilium Coloniæ Puteolanorum mentio fit, & Cicero Antoninum accuſat, Puteolanos iccirco infeſtantem, quòd C. Caſsium, & Brutos ſibi patronos adoptaſſent Cæterùm quum illud factum conſtet poſtea quàm lege Iulia Puteolani ciuitatem adepti erant, uériſimile eſt Puteolanos ab initio præfecturæ legibus fuiſſe adminiſtratam, donec Colonia ciuium Romanorum fieret.

Puteoli Colonia militans.

Antiqui poſt deuictum Antonium, Auguſtus urbe rebuſque urbanis conſtitutis, quum Italia XXIIX. colonijs frequentaſſet, Puteolos quoque militarem coloniam Auguſtam, uti Frontinus tradit, deduxit, in qua iter uno latere populo debebatur triginta pedum, agerque eius ueteranis, & Tribunis legionariis in iugeribus adſcriptus erat. Addam, & illud, exſtare Puteolis templum quod frontiſpicij inſcriptio, & titulus Auguſto à L. Calpurnio L. F. poſitum, & dedicatum teſtatur. Admonet autem Puteolorum ſitus ratio, ut prodigioſam Caligulę Cæſaris ex Suetonio oſtentationem referamus, qui ut nouum, & inauditum antea ſpectaculi genus ederet, medium, quod inter moles Puteolanas, & Baias triū millium, & ſexcentorum ferè paſſuum patebat interuallum ponte coniunxerat, contractis undique onerarijs nauibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis: ſuperiectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ uiæ formam, per quem pontem ipſe ultro citroque per biduum commeauit, eumq; apparatum inſtituiſſe creditur ad æmulationem Xerxis Perſarum regis, qui non ſine admiratione aliquanto anguſtiorem Helleſpontum contabulaſſe ſcribitur. Laudant tamen alij alias huius rei rationes ad eludendam ſcilicet Thraſylli Mathematici auctoritatem Caligulam hunc pontem excitaſſe, prædixerat enim Thraſyllus, non magis Caligulam imperaturum, quam per Baianum ſinum, equis diſcurſu-

rum.

rum. Tacitus autem ſcriptum reliquit, Neronem ueteri Puteolorum opido ius coloniç, & cognomentum, à ſe dediſſe. Meminerunt Puteolorum etiam Plinius, & Vitruuius, hic ob puluerem Puteolanum, qui cęmento Cumano admixtus in molibus ędificandis etiam ad omnem maris impetum inexpugnabilis ſit, ille ob purpuriſſum, quod uel Tyrio tantùm a ueteribus commendato præſtantius, & nobilius cenſendum ſit. Ceterùm quia mare Mediterraneum quia ſeſe circum hęc littora inſinuat, duos ſinus faciat nobiles admodum Puteolanum ſcilicet, & Baianum, obiter, & Baiarum ipſarum, & ſinus ſimul & uicinorum uſque ad Cumas locorum mentionem facere uiſum eſt. A Puteolis itaque in Euro auſtrum flexuoſo ſeſe littore incuruat ſinus Baianus, eo quo ſupra diximus interuallo, a Baijs nobiliſsima olim urbe ſit dictus, locus tam a Romanis quam a reliqua. Italia uniuerſa ob medicatarum aquarum fontes, maximo hominum concurſu, & frequentia celebratus. Vrbi ipſi nomen factum a Baio Vlyſsis filio nonnulli prodiderunt. Ab eo ad quinque millia Miſenum promontorium, magnifica olim ciuitas, a Miſeno Aeneę quondam tubicine dictum, in mare prominet, atque eo loco Auguſtum claſſem contra belli ſubita inſtructam ſemper habuiſſe, & Suetonius, & Tacitus ſcribunt. Iter Puteolos, & Baias, & quæ Baijs ferè aduerſæ ſunt Cumas, æqualibus proximè interuallis diſtat Auernus & Lucrinus lacus, tanta omnium ſcriptorum commendatione celebrati. Obſeruo quoque in hoc tractu Phlegręos fuiſſe campos ob perpetuos ignes ita dictos, & aquas in eo agro tam feruidas ex Pauſaniæ teſtimonio fuiſſe, ut plumbeos per quos fluant tubulos diſſoluant. Puteolorum longitudinem Ptolemæus partium XXIX. cum deunce unius partis, latitudinem quadraginta unius menſurat.

# ΚΥΜΑ-ΤΩΝ

CVmas Chalcidensium Coloniam, uetustissimam omnium, quæ a Græcis in Italia Siciliamque deductæ sint, fuisse inuenio. Primo hunc locum gens Opicorum incoluit, eiecta hæc ab Oscis est, Oscos deinde Chalcidenses, Chalcidenses uicissim Tusci expulere, postremò quum in Romanorum potestatem Cumæ deuenissent, ab illis Colonia militaris facta est. Hanc primitus deduxisse Chalcidenses, ducibus Megasthene Chalcidense, & Hippocle Cumæo traduntur. Conuenerat inter eos, ut de Coloniæ nomine sortirentur, quumque sors Hippocli Cumæo obuenisset, is nomen urbi a patria sua imposuit, & si sit qui nomen urbi ἀπὸ τῶν κυμάτων id est, a fluctibus, factum contendant. amenissimus hic totius Italiæ tractus est, & quasi naturę certantis miraculum quoddam, uarijs passim lacubus fluminibusque distinctus. Vulturnus ad ortum, in meridiem Glanis fluentes, totum hoc spatium in peninsulæ formam amplectuntur: intus Lucrinus lacus, sinusque eiusdem nominis; tum Acherusia palus poetarum fabulis celebrata, qui ibi descensum ad Inferos patere scripsere, & tepentibus fontibus Baiæ, frequenti Principum Romanorum secessu insignes. Inter hæc ipsa Cumarum urbs ad mare, media inter Vulturnum amnem eiusdemque cum amne nominis urbem, & Misenum promontorium ingens murorum ambitu complexa spacium, in medio eius editus consurgit collis, in eo templum Apollinis, a Dædalo (ut fama tenuit) conditū, quum iram Minois ex Creta fugiēs, huc appulisset. Apparet uastus eodem incolle specus ubi Sibyllam Cumanam uaticinari quondam solitam antiquitas prodidit. Adpulisse, & huc deleto a Grecis Ilio Aeneam ferunt, factoque, ut mos erat, sacrificio, duce Sibylla ad Inferos descendisse. Habebat urbs arcem insignem, & portum tutissimum, totumq; hoc litus ostreis abundabat. Cæterùm Cumanarum urbs agri fecunditate, & maritimis commercijs in magnam breui potentiam amplitudinemque excreuisset, inuidia huius felicitatis ducti populi finitimi in urbis excidium conspirāt. Ab Extruscis itaque, Daunijs, Vmbrisque ad quingenta pe-

Cuma.

Sibylla Cumana.

ditum, & duo de viginti equitum millia armantur. Cum his copijs domo profecti, ad Glanim Vulturnumque amnes castra locant. Cumani vicissim diuisa in tres partes iuuentute, vnam ad vrbis præsidium, alteram ad tutandas naues reliquere, tertiam cum hostibus congressuri in aciem eduxere, sexcenti omnino equites erant, & quatuor millia peditum, cum tam exiguijs copijs tantam hostium multitudinem aggredi ausi vcére. Hærebant enim multitudine sua Etrusci, seque mutuò angusto loco constipati conculcabant abterebantque Cumanis ex aduerso, ne circumuenirentur, locorum angustiæ saluti fuere. Peditatu itaque Etrusco nulla re egregie gesta in fugam conuerso, pugnam inde equitatus excepit, quum procella subitò coorta, illataq; cum impetu in ora oculosque equitum Etruscorum, illos quoque re turbatos in fugam auertit. Insignis maximè fuit equitum Cumanorum ea pugna fortitudo, & inter eos Aristodemi Malaci virtus præcipuè enim, ducem namque hostium præter alios non paucos primi nominis, singulari certamine congressus occidit, Victores Cumani, facto Dijs pro victoria sacrificio, sepultisque honorificè suis, qui pro patria pugnãtes ceciderant, incertamẽ deinde venerunt, cui potissimùm ob rem fortissimè antè alios gestam corona deberetur. Potior ciuium pars, & maximè plebs, Aristodemo eum honorem deberi contendebat. Contrà optimates (penes quos tũ summa rerum apud Cumanos erat) pro Hyppomedonte magistro equitum nitebantur. Ad seditionem postremò res spectabat; vnde veriti qui è ciuibus ætate prouectiores erant, ne res ad arma, & cædes prolaberetur, auctores fuere, vt vtrisque corona decerneretur. Sopita ijs condicionibus discordia, Aristodemus deinceps plebis partes in republica sequutus est. Vnde optimates consilia eius suspecta habentes, veritisque ne auctus potentia res nouare tentaret, quò honesto aliquo prętextu ipsum de medio tollerent, Aricinis auxilium contra Etruscos, Aruntemque Porsenæ filium à quibus obsidebantur petentibus, populo persuasere vt duo millia auxiliariorum ex egentissimis seditiosissimisque de plebe conscripta, ductu Aristodemi Ariciam veluti ad certam internecionem mitterentur. Sed secus atque illi sperauerant euenit. Aristodemus enim reforticer atque feliciter

Bellum Cumanorum cum Etruscis.

165



gesta, Arũte hostium duce sua manu in singulari certamine cæso, ac Etruscis in fugam versis, atque ita Aricia graui obsidione liberata, quamplurimis; magnificentissimisque muneribus ab Aricinis donatus Cumas rediјt, magna cum ciuium gratulatione; & promiscuę multitudinis occursu, atque vti multo cum verborum honore, ac faustis acclamationibus ita non sine pari optimatum inuidia exceptus atque in vrbem deductus est. Cęterùm consiliatis sibi iam antea dum ab Aricia Cumas nauigat, cùm verbis tum muneribus, eorum qui secum in ea expeditione fuerant animis, ad hæc adiũncto sibi priuatim comitate ac blandimentis, corruptissimo quoque militum, ac manu promptissimo, si fortè ad nouandum Reipublicæ statum ipsorum opera vti constituisset: capta occasione, dum coram frequenti Senatus de rebus à se ad Aricinam gestis verba facit, socij facinoris, & coniurati per confertam turbam irrumpentes, præcipuos quoque optimatum nihil tale expectantes interimunt, effractoque nocte in sequenti carcere, tam eos, qui rerum capitalium rei, quàm qui ex Etruscis captiui in vinculis detinebantur, solutos, ac libertate donatos, armis instruit, eorumque satellitio stipatus in publicum prodit. ac populo in concionem vocato, acri in optimates oratione inuectas, eosdem meritas ob tot in se iniurias atque insidias exsoluisse pœnas dictitat, reliquis ciuibus se libertatem reddere, ac constituisse pari cum ceteris conditione in patria tranquillè vitam exigere. Inde cum agris diuisis, tum remissio ære alieno, ac munificentia multitudinem vrbanam sibi conciliat. Cæterùm quum tam ab agrorum diuisionem, quàm æris alieni remissionem tenuioribus à potentioribus se metuere diceret, arma vniuersa tam publica, quàm priuata in templis Deorum deponi hortatur, & persuadet, inde repetenda si quando opus esset. Quibus statim per suos satellites occupatis, perscrutatis insuper intimis domorum priuatarum penetralibus, si quid intus armorum occulteretur, quàm plurimos e ciuibus præcipui nominis, maximè si quos sibi infensos atque aduersos credebat, interfici iussit, caussatus rebus nouis eos studere, armaque contra edictum apud ipsos fuisse deprehensa. Ad hæc adiunctis priori satellitio

Aristodemus Tyrannidẽ apud Cumanos occupat.

nequis-

nequissimis perditissimisque ciuibus, tum, & seruis dominorum cæde pollutis, externum quoque militem ad duo millia mercede conducit. Rebus suis ad hunc modum confirmatis, atque vniuersa ciuitate exarmata, liberè ac pro arbitrio tyrannidem in quosuis exercere cœpit, bona interfectorum inter sceleris ministros diuidit, filios eorundem omnes vrbe excedere iubet, pœna capitis constituta ni pareant, coniuges dominorum interemptorum seruis nubere compellit, reliquam iuuentutem urbanam interdictio armorum vsus, atque exercitatione, molliter, ad omnes luxum ad vigesimum vsque annum instituí curat. Verùm enim verò quum iam diu summa felicitate Tyrannidem tenuisset, & res suas in tuto esse putaret, in senectute vltores scelerum Deos atque homines sensit ab ijs, quorum ipse parentes necauerat, quosque in exilium eiecerat, in regia oppressus, atque vná cum liberis ac necessarijs interfectus. Ita liberatis á Tyrannide Cumanis summa rei ad optimates redijt. Cęterùm haud diu Cumanis otium fuit. Etrusci enim inito cum Pœnis fædere, vix tum á Tyrannide respirantes aggrediuntur, terra Etruscus, mari Pœnus vrbem circumsedit. Cumani cum se vndique premi viderent, opem Hieronis senioris Syracusanorum Tyranni per Legatos supplices implorant. Haud vanæ fuere, legatorum pręces, classis enim statim ab Hierone in auxilium missa, animos Cumanis ad tentandam prælij fortunã fecit: magno animorum ardore vtrinque concurritur, & æquo diu marte pugnatum erat, neutro inclinante victoria, cum tandem forti, ac fideli Syracusanorum opera, fusis fugatisque non sine magna clade hostibus Cumanus superior euasit. Florere inde rursus Cumanorum res auctis diuturna pace opibus cœperat, quum nouum illis cum Campanis socia, amicaque prius gente bellum oritur. Causa belli in incerto est, hoc constat, priores intulisse Campanos, ac Cumanos pręlio superatos, fugatosque atque intra vrbem compulsos, terra, marique circumsedisse; ac tandem post longam obsidionem ciuibus ne quicquam resistentibus, vrbe per uim potitos, spoliatamque, & cædibus promiscuis exhaustam, coloni ex suis in eam conscriptis insoluendam dedisse. Ceterùm Cumanorum, antequam in Campano-

Cumani Aristodemi Tyrannide liberati.

Bellũ cum Pœnis, & Etruscis.

rum

rum potestatem peruenirent, potentiam testantur Coloniæ ab illis deductæ. Primùm Parthenopæ ab illis condita, ab Sirenarum vna, quæ ibi sepulta erat, sic dicta. Eam quum postmodum Athenienses, vná cum Chalcidensibus occupassent, nomen eius in Neapolim mutarunt. Tum Dicæarchia altera Cumanorum colonia, qua pro Emporio usi sũt, quæ post Puteoli appellata est. Ceterùm Campani cum Cumas á se occupatas nouis colonis habitandas dedissent, etiam reliquias Cumanorum, quæ cladi superfuerant, in societatem vrbis, agrique receperunt: & summa concordia rempublicam administrantes. in vnum quasi corpus coalue re, hinc factum vt multa uetusti ritus argumenta apud Cumanos perseuerarent, Campanis nihil mutantibus. Egregiam Cumanorum erga Romanos fides bello Punico secundo enituit. Nam quum uniuersa penè Campania á Romanis ad Pœnos atque Annibalem defecisset, initio ab Capua faco, Cumani ut idem facerent, nec promissis nec minis Campanorum adduci potuere. Campani itaque quod minis promissisque non poterant, dolo tentarunt, sed frustra. Cumani enim fraudem suspicati, dissimulato tamen se quidquam sibi á Campanis metuere, postquam Sempronium Gracchum Consulem, qui id temporis ad Linternum castra habebat, de Campanorum consilio certiorem fecissent, eiusdem Consulis opera adiuti, non solum Campanorum insidias euasere, sed dispositi in contrarium insidijs, ac noctu impressione in castra Campanorum facta, in cautos improuisosque aggressi, Campanorum ad duo millia cecidere, capitis uná cum ipso duce Mario Alfio signis militaribus triginta quatuor. Annibal Campanorum sociorum clade intellecta, precibus eorundem fatigatus, vasto latè agro Cumano, castrisque mille ab vrbe passibus communitis, Cumas omni apparatu oppugnare instituit. Verùm Cumani cum proprijs viribus subnixi, tum, & Romanorum præsidio adiuti, disturbatis incensisque Pœnorum machinis, facta subitò vna cum Graccho Consule duabus portis eruptione, fusis fugatisque in castra vsque Pœnorum stationibus, cæsisque mille quadrigentis, Annibalem obsidio-

nem soluere cogunt. Cumanis finito bello Punico petentibus a Romanis permissum; ut publicè Latinè loquerentur, vtque præconibus eorum Latinè vendendi ius esset. Cumanam quoque rem præfectos a populo Romano missos administratam fuisse inuenio. Bello etiam Marsico, quod a multis Italicum appellatur, Cumani Romanos summa fide iuuére, nihilque ab illis omissum, quod a bonis, & fidelibus socijs præstari posset. Post Iulij tamen Cæsaris cędem, quum M. Antonius C. Cæsar Octauianus, qui post Augustus appellatus est. & M. Lepidius Trium viri Reipublicę constituendę maximam pœnè, & fertilissimam Italię partem veteranis suis, post bellum Philipense in victorię pręmium assignarent, ager quoque Cumanus viritim in iugeribus ueteranis diuisus est, ipsaque vrbs Cuma, ciuibus vrbe agrisque pulsis, iussu Augusti Colonia facta est, nulla pręteritorum in Populum Romanum, meritorum aut officiorum ratione habita Celebratur naualis Cęsari Augusti cum Sex. Pompeio ad Cumas, pugna, qua grauissimam Augustus cladem accepit, maxima nauium parte capta aut depressa. Cumanorum longitudinem Ptolemęus XXXIX. partium cum triente, latitudinem. XLI. S. ponit, & Linternum Vrbem Scipionis Africani secessu notam, sextante partis quam Cumas Orientaliorem, quam tamen alij vltra Cumas in occidentem transponunt. Linternum inter prefecturas, quas Prefecti suffragijs a populo creati administrabant a Festo refertur. Coloniam ciuium Ro. eò deductam eodem anno, quo & Puteolos, Liuius prodit. Frontinus eam inter Colonias militares ab Augusto deductas recenset. Vulturnum Colonia ad Vulturni fluminis ostium erat, eam Ptolęmeus septunce quam Cumas orientaliorem, quincunce australiorem facit. Vltra Vulturnum fluuium Gaurus mons ad ripam usque Liris orientalem pertinebat. Huius montis pars occidentalis Gaurus, Orientalis, & iuga eiusdem Massicus, septentrionalis Falernus dicebatur. Falernus ager èius montis ad septemtrionem decliuitate porrigebatur, vinum, quod summis collibus nascebatur, Gauranum, quod medijs, Faustianum; quod imis, Falernum uocabatur.

vocabatur. Vltra Falernum agrum, Vescinus ager erat, à Vescia Campanorum opido dictus, quod nomen in Annalibus Liuij frequentissimè deprauatum est. Vestini enim Sabinis ad ortum proximi erant, vt Vescini Capuanis, & Sidicinis.

• • •

# S. D. N. PIO II.

## PONTIFICI MAXIMO.

### FRANCISCVS ARETINVS.

### S. P. D.

*EVOLVENTI mihi quædam librorum volumina ( Pie Pont. Max.) & animi laxandi gratia codices illos perquirenti, reperi hoc opuſculum Puteol. regionum admirabilium profectò virtutum quas in aquis implicitas, ac latentes Sanctitas tua legendo planè inſpicere poterit. Illas enim tuæ ſapientiæ dicandas putaui, quòd te ſentiam tanta iucunditate, lætitia, ac ſumma reſtaurandi naturam voluptate his in Baln. delectari. Puteolos enim verò petere, ſi tuam aliquando Sanctitatem non tæderet, ob eorum ſingularem aeris temperiem, & ſalubres aquarum vires, maxima temporum diuturnitate morari, & illic degere nunquam defatigari crederem. Verùm quod potui ex induſtria ( Beatiſs. Pater ) inter cæteras proprietates, quæ à compluribus huius ſæculi celebrantur, nullæ veriores Aquarum iſtarum ſententiæ, quàm mihi ex præſentia viſæ ſunt. Sed cùm ea probare attingam, quæ in libello*

*bello continentur, ad Philosophorum ingenia potiùs spectare videntur Nollem à maleuolis, qui sese odio, vel inuidia moueri solent, maledicentia, & eorum loquacitate comprimi, quoniam talem aßumpserim prouinciam, & alienum à me contra omne officium arma sumpsisse profiterer, huic ratus maledicentiæ respondere. Materies quidem ipsa philosophica, & de summa philosophorum parte primùm est desumpta. Hominem postulat, qui maturè ocio fruatur, & literis quàm diligentissimè operam det, longeq; absit ab illuuie* τῆς δυστυχοῦς Περίας, *ac graui rerũ familiarium cura, & non philosophiæ artis solum, verum etiam vniuscuiusque peritia. Qua si commendare quis saltem conetur quæ non intelligit, videatur verborum solummodo, vt puer sequi potestates, raro ipsa sensa, is interdum solet plurimum aberrare. Quod cùm animo voluerim quàm honesta res esset, quàm vniuersæ reipul. inuenio fortis, & vtilis, quàm tibi grata, fretus etiam spe tuæ Beati. non parua, ex qua virtutum, & optimarum artium imitatores miris laudibus, ac præmijs extolli solent. Suscepi rem ea conditione, vt tandem in publicum prodeat, tuo sanè pio nomini dedicatum, si quid in eo opere Sanct. Tuæ gratum inueneris, atque vtile, inuentori primum, atque auctori gratias*

*agas,*

*agas, & habeas. Si libitum fuerit, illo iandudum absente mihi referas. Quod autem reprahensibile, in eo esse prospexeris, infirmæ, ac fallaci m rtalium omnium experientiæ deputes. Cum enim in eo titulum Auctoris non inuenerim, nec à quo, neque vbi liber editus sit, ad tuam Beatitud. opus dicare volui. Vale.*

# BALNEANDORVM CANONES,

*Auctore: Franciscus Aretinus.*

1 Nunquam ad Balnea venias, niſi purgatus, & cum ad ea veneris, dimitte turbationes animiq; curas, operantur enim per alacritatem, ſicut artifex per inſtrumentum.

2 Non intres Baln. nisì celebrata concoctione.

3 Non comedas, nec bibas in aquis ante, vel poſt, nisì refrigeratus, ne attrahatur indigeſtum, & fiat obſtructio.

4 Comede in Baln. boni ſucci cibos, & ægritudini tuæ aptos, ne dùm malos humores euacuas, peiores gignas.

5 Dùm in Baln. degis, caue à frigioribus & ventis.

6 Vino bene lymphato vtere, vt ſitim tollas.

7 Semel tantum Balneo vtere in die, ne nimia euacuatio te debilitet.

8 Sic ingrediaris aquas, vt tegantur humeri, niſi vulnus, aut plaga ꝓhibeāt.

9 In aquis Cantarelli, nec non Solis, & Lunę plagas immerge.

10 Per id tempus in aquis morare, quod incipias sudare in fronte, vel quātū sine fastidio illic iacere delectat.

11 Egressus aquas, illico te linteamine inuoluas, & cōposito prius cubili bene coopertus recubes: Sustineq; in lecto sudorem, & somnum, si adsit.

12 Vbi sudaueris p interstitia, paulatimq; vestimēta depone, & sudorē deterge.

13 Domū reuertere bene vestitus, & rursū qescas. Sed īterim à sudore abstineas.

14 Baln. varietate ne delecteris; vnum, e multis elige, quo vtaris.

15 Cursum Baln. tui sic dirigas, vt aqua in mare semper defluat, alioquin regulariter erit frigida.

16 Cùm Baln. vti velis, eijce primum, si potes, vniuersam aquam, vt noua, & recenter nata vtaris.

17 Balnea, sicut alia remedia, tempore operantur, ideo si non statim curaberis, ne desperes, quin alacriter prosequere.

18 Baln. iuuamina processu temporis magis experieris, si Deus voluerit.

# OPVSCVLVM DE BALNEIS PVTEOlorum, & Pithecusarum.

## DE SVDATORIO SANCTI Germani. Cap. I.

ADDITIO

De Balneis Puteolanis scripserũt Franc. Aretin°, Pogius Florentinus, Alcadinus Poetá Siculus Matthæus Pantimonus: Salernitan°, Eustachius & omniũ primus Oribasi° medicus Græcus vetustissimus.

PVTEOLOS à Neapoli petens cum medium viæ perrexerit. Si paululum dextrorsum declinauerit lacum inueniet piscibus ferisq; carentem: Sed ranis, hirundinibusque abundantem, ad cuius lacus horam domus sita est operta testudine, in qua exhiatu terræ copiosus: & calidus fumus emanat: hanc domunculam: si quis nudus intrauerit sentiet statim totum corpus in sudorem resolui, & ob hoc Sudatorium dicta est. Sudor hic chimos humoresque euacuat: corpus alleuiat languidos restaurat. Sanat ilia: vlcera interiora desiccat: & podagricis multum confert hæc eadem facit aqua vndecunque sumpta, & hoc fumo calefacta in hoc loco B. Germanus Capuanus Antistes animam Pascasij Cardinalis inuenit, quam historiam Beatus Gregorius in quarto dialogorum libro prosequitur.

## De Aqua Bullæ seu de Bulla Sudatoria. Cap. II.

Vulgo uocatur la Volla. Alcadinus Poeta metricè de hac Bulla scripsit

A Sudatorio in Occidentem tendens, postquàm inter lacum: & Spinum montem transierit, à dextris dictum lacum è læua viam, qua Puteolos itur relin-

linquens, obuium habet montem aridum, ardentem, & continuè fumigantem, quem feræ non incolunt, neque aues: ad cuius montis radices infra terræ cauernas magno cum fragore aqua bullit, & ob hoc Bulla vocatur, Hæc aqua parum ad superficiem exiens, non sine arte: & industria illic colligitur; sed mirabiliter caput emundat, lumina acuit, vterum purgat ulcerat inguina, splenem curat, & hepar. Eadem dicitur alienam aquam hinc calefactam virtute loci efficere. Hic locus ob solitudinem animantium, ac surgentis fumi nebulas, ac aquæ feruentis terribilem sonitum, timorem soli facilè incutit.

## *De Balneo, quod Astrunis dicitur.*
## *Cap. III.*

Vulgò vocantur listrumi. Meminit huius balnei Sauonar. quod uocat Astranam, meminit Franciottus, & ugolinus, & Alcadin. Poeta.

VErte ad Septentrionem, & parum circunda stagnum nam occurret tibi à sinistris mirabilis efficaciæ lauacrum, quod à loco Astrunis nomen accepit. Hic duo sunt fontes, sed aqua eadem reumatibus, & phlegmaticis semper aduersa, quæ cerebrum confortat lesis oculis subuenit, gingiuas stringit, dentes roborat, fauces aptat; raucos ex rheumate curat; vocem clarificat si vulua quæ ingusture est, ceciderit ad locum reuocat, pectus lenit; appetitum incitat. Stomachi fastidia, & membrorum pigritiam tollit, pulmonem à tussi recreat, corpus flegmaticum seu aquaticum inflammat, omne malum flegmatis, ac reumatis aufert, & quàmplures alios morbos.

## *De Balneo foris Cryptæ.*
## *Cap. IIII.*

Meminit huius Baln. Sauanar. Franciottus & Alcadin. Poeta.

LIttus vocat vt retro veniam, & á crypta exiens per radices Falerni montis incedens ad horam maris, reperio balneum, quòd à situ loci foris crypta dicitur, hæc aqua cùm sit potu & operatione dulcissima.

ignitos artus refrigerat desiccata febribus membra, rigat pulmonem læsum iecur & pectus sanat, debilitatem stomachi tollit, tussi & egre cuti medetur, nocet tamen hydropicis.

### De Balneo Iuncariæ. Cap. V.

Vulgò dicitur li bagni delli Giunchi. Meminit eius Sauan. vocatq; de Iuncaram. Franciottus verò Vincaram appellat. Alcadinus & Vgolinus etiam meminerunt.

VLtra per arenam procedendo occurrit vnda Iuncarię, quæ a iuncis ibi nascentibus nomen habet, hęc vnda mentem letificat, gaudia fouet, tollit suspiria vltro venientia, venerem prouocat, & ad eam fortes efficit; renes confortat, stomacum prodest. Lęsis lumbibus vires iecoris reperat, epar sanat, corpus in pinguat, febres erraticas annichilat, & prouidet ne cutis extenuetur.

### De Balneolo. Cap. VI.

Vulgò dicitur li Bagnioli.

SI adhuc per arenam processeris balneolnm inuenies, hoc nomen olim à breuitate fontis inuenitur. Sed tanta est virtutum efficacia, & eius pręstantia vt infirmus non solum aqua ibi sed Deum adesse putet. Nam caput, stomacum renes, & cetera membra confortat, fugat nebulam oculorum consumptos & debilitatos reficit materiam quartanæ continue, & cotidianæ destruit, à doloribus ex quocumque morbo vel febre procedentibus liberat, hac aqua Neapolitani plus ceteris vtuntur.

### De Balneo Petræ. Cap. VII.

Meminit huius balnei Vgolin⁹, nec non Sauonarola, & Franciottus.

DE Petra lauacrum sequitur, quod in fine huius littoris sub rupe montis positum ab effectu consecutum est nomen. Nã petram frangit, vrinam prouocat, Renes mundat educit arenulas, caput à doloribus liberat detergit ab oculis maculam. Auditum auribus præstant, & sonitum remouet cordi, pectorique medetur huius aquę calidę potus interiora expurgat.

## De Balneo quod Calcatura dicitur. Cap. VIII.

EX alio rupis latere vnda surgit aquę, quę adscensu montis calatura dicitur, hęc vnda delet, a facie morpheam & alias turpes notas ab ea remouet cor, lętificat mentem roborat, Stomacum confortat, præteritas crapulas digerit appetitum incitat. Tussim fugat dat pulmoni quietem & prouidet ne tisis extussi parata prorsus ledat.

Meminit de eo Franciottus. Sauon. vocat Celaturā, Vgolinus vero Collāturā.

## De Balneo, Subueni homini. Cap. IX.

IN capite sequentis littoris, quod Puteolos vsque protenditur infrasciptam in rupe cauatam saluberrima manauit aqua, quę obstructis, ob in curia venis & fonte relicto sub arena intra dictam cryptam & mare perquiritur, & quia egrotis hominibus mirabiliter subuenit. Subueni homini nomen accepit, Egesta igitur arena, locum dispositum intrans ęger statim scaturientium stillarum sentit auxilium, Fons iste. Animi tristiciam & defectum stomachi tollit ipsū confortat & facit vt apetat pulmonis iecoris splenis & tumidi ventris deponit onera vocem clarificat. Antique podagrę induciatam dat requiem & omnem speciem doloris aufert. Excellens tamen eius operatio in restauratione debilitatorum membrorum lucidius enitet.

Illiterati hodie corrupta voce dicunt Zuppa d'huomini. Franciottus vocat Subsidiū hominis. Meminit eius Sauonar. vocatq; Lauacrū, Vgolinus dicit remouere causas frigidas, eius minera vt Menghus ait est nitrum, & ferrum.

## De Balneo Sanctæ Anastasiæ. Cap. X.

OBstruitur arena simili balneum sanctæ Anastasię, quod nomen quia prope capellæ huic sanctæ deditam aquam surgebat assumpsit facta ergo fossa aqua recenter egrediens igniti corporis recreat artus

Meminit eius Franciottus sub titulo S. Anastasij Vgolinus dicit atticulos roborare, & oēs uires corporis augere.

Meminit eius Franciottus, & Alcadin Poeta.

artus & eorum virtutes nouat tollit languidis sympthomata vel defectus si surgentis aquę patiatur ardorem.

## De Balneo Orthodonico. Cap. XI.

Vtilis, & mirabilis aqua prope Puteolos in horto Domini episcopi nascitur, & ob hoc Ortodonicum dicitur. In hoc lauacro per hostium ad australem plagam disp[illegible] situm multos per gradus descenditur. & ideo cum auster flat, calor intus inclusus nec exhalatus facilè intrantes suffocat, aqua tamen etiam foras portata consumpta febribus restaurat, corpora remouet nauseam stomachi & illũ cõfortat ephemeras & erraticas febres tollit maximè paratas ad pthisim.

Sulphatariæ potius cum sit locus in quo sulphur coquitur. Meminit huius aquæ Sauanarela dicit eam cõferre dolori antiquo capitis, doloriq; stomachi ex causa frigida & humidit[illegible] tem phlegmaticam purgare.
Vgolinus d. humores phlegmaticos dissoluere. Mengus asserit eius mineram esse sulphur. & ęs.

## De aqua Sulfatariæ. Cap. XII.

IN summitate montis qui Puteolis præeminet planicies est in qua sulfur conficitur, & ibi nascens aqua Sulphatarię, dicitur hęc neruos mollificat acuit visum lachrymas & vomitum stringit capitis & stomachi dolorem aufert, fœcundat steriles tollit febres cum frigore & infecta scabie membra purgat hic tamen odor & grauis locus undique fumigans terribilis est cuius tamen fumus rheuma & frigus capitis tollit.

## De Balneo Cantarelli. Cap. XIII.

Meminerunt de eo Franciottus & Vgolinus, qui dicunt cutis ulcera abstergere podagrę conferre, & usum illi[illegible] continuatum lateri obesse.

NOmen Cãtarellus à forma balnei sumpsit hic primus in littore quòd á Puteolis, vltra Tripergulas vadit Admirandas operationes exequitur. Antiquas enim & nouas plagas ac fistulas mundat desiccat & solidat. Fluxum rheumatis prohibet clarificat lumina obturat uenas fluentis sanguinis. subuenit Athriti. utilis est ad febres, & frigora extrahit mirabiliter ferrum & fragmenta seu particulæ osium fractorum

ctorum quę latent in corpore, & arte chirurgici fungitur cum autem hęc aqua temperata sit prægnantibus multum confert;sed nimis continuata obest.

### *De Balneo Fontanæ. Cap. XIIII.*

AD Cantarelli latus aqua consurgit proprietatibus Cãtarelli contraria nouit,reperta,& ab alijs non descripta, quæ cum more fontis semper scaturiat Fontana dicta est, Hæc somnum dat. ventrem lubricat, lac multiplicat,infantes sopores, & placidos facit. Nauseã stomachi remouet, indurata mollificat, super autem alia lauacra renes purgat educit arenulas, aperit vesicam, Capillos cogit exire, vulneribus,& podagricis nocet. Hac aqua Puteolanæ matronę cum suis pueris semper vtuntur.

Vulgò dicitur la Forma. Meminit de eo Sauanarola, uocans Balneolũ. Similiter de eo Franciottus meminit.

### *De Balneo Ciceronis quod de prato dicitur. Cap. XV.*

CIceronis creditur opus lauacrum quod in Prato situm est, & ideo de Prato nomen habet.Euntes à Tripergulis Auersam post hospitale ad manum sinistram se iunctam statim cryptam inuenient & per super terraneum descensum aquam reperiunt, quæ multum placida lipposis oculis bene confert eorum vlcera tergit,apigris humoribus corpus alleuiat,torturã viscerum remouet, mollit lacertos caput spatulas trahit ad debitum & toti demum corpori subuenit.

Vulgò bagno de Prata. Meminit de eo Franciottus, & Vgolin. quod uocat Bal. Practæ.

### *De Balneo Arcus. Cap. XVI.*

IN sinistra parte lacus Auerni in quo alta profunditas & diuersorum piscium magna est copia, decem sunt balnea. Quorum primus ab ędificij forma Arcus dicitur, cuius in restaurandis, defectis & consumptis corporibus mirabilis virtus est, restaurat membra con-

Meminit huius Balnei Eustasius Poeta Franciottus, & Vgolinus.

confortat ſtomachum, & interiora omnia iuuat ventre tamen tumidis & inflatis iecoribus & ſpleneticis non confert.

## De Balneo Rainerij. Cap. XVII.

Meminit de eo Euſtaſius, Vgolinus, & Franciottus.

OPtima aqua Rainerij ſequitur, quę ab inuentore nomen ſummens ſalſi phlematis hoſtis eſt ſcabiem impetiginem ſeu ſerpiginem ſanat, putridum corpus mundat cutim reſtaurat, leproſis prodeſt exigit tamen vt ſanitatem conſecutus Trituli aquis vtatur.

## De Balneo Veteri ſeu Tripergulæ. Cap. XVIII.

Meminit huius balnei Franciottus, Vgolinus, Alcadinus, & Euſtaſius.

LOci diſpoſitio dedit balneo huic vocabulum, etenim domus hęc, vt dictum eſt intres partes eſt diuiſa dicitur etiam Baln. Vetus, eo quod primũ in hoc loco inuentum Balneum. circumpoſitum domibus, nomen dedit, vt ipſum ſuburbium etiam Tripergula vocetur, vel lecti ſeruantur iuris. Hęc nuda accommoda omnibus aufert mentis defectum, cor exhilerat corpus alleuiat membrorum onera tollit fugat narios dolores ſtomachi Pedum remouet grauitatem hac aqua utens accidentia mala nulla timebit. Ex hoc loco ferunt Dominũm Ieſum Chriſtum à mortuis ſurrexiſſe & ab Auerno ſeu Inferno tuliſſe prędam unde & altius mons ſupereminens Mons Chriſti dicitur.

## De Balneo Sancti Nicolai. Cap. XIX.

Meminit de eo Franciottus.

OMnia balnea potentes aut magis ſolliciti occupat hoc ſolum more mirificis confexoris pauperibus ſub uenit & ideo ſancti Nicolai dicitur hęc aqua ab alijs deſcripta non eſt nec ab intelligentibus ſatis experta quantum tamen conpertum habeo debiles fouet conſumptos reſtaurat. Stomachum confortat & uires reperat.

## *De Balneo Scrofæ.* *Cap.* XX.

MIrabilis vnda, quę sequitur, quæ ideo de Scrofa dicta est. quia scrofulas sanat, & quia in hac aqua voluptari scropha recepta est, purgat enim mirabiliter scabies & leprosis prodest impetigines & flemmate salso sanat, sarcinam ventris deponit. Artheticis & podagricis bene confert, qui in hoc aut Rayneri balneo lauatur fallis aut leguminibus non vtatur.

Meminit huius Bal. Alcadinus Poeta & Franciottus.

## *De Balneo Sanctę Luciæ.* *Cap.* XXI.

IN proximo sanctæ Luciæ balneum est, sic dictum, quia mirabiliter confert oculis, quibus ex Dei gratia, hæc uirgo gloriosa pręsto est. Dolorem capitis, iuncturarumque aufert, oculorum etiam catharactas non inueteratas, & nebulas destruit. auditum, præstat auribus, sonitum remouet, cęcosque quandoque illuminat.

De hoc balneo metricè scripsit, Alcadinus meminit etiam de eo Franciottus.

## *De Balneo Arculi, seu Sanctæ Mariæ.* *Cap.* XXII.

BAlneum hoc non minus laudabilem à forma breuitatis locis nomen accepit, hepar calidum aptat animi, à frigidilate, & rheumate absoluit, oculos lippitudinem & optalmia liberat, Stomachum roborat, Somnum nimium superfluamque vigiliam propellit, aureamque mediocritatem inducit vocatus à quibusdam hoc Balneum Sanctæ Mariæ, quia in medio arcus è inmago erat Mariæ Dei Mater.

De hoc Balneo meminit Alcadinus Franciottus, & Vgolinus

## *De Balneo Sanctę Crucis.* *Cap.* XXIII.

IN hoc crucis Balneo sæpe miracula videmus, si quis miretur, quot alienis brachijs, & pedibus adductos

De eo meminit Alcadinus, & Franciottus.

aductos seu baculis sudstentatos. Hoc lauacrum annis singulis sine alterius adiutorio remittit ad propria, apodagra enim pro tempore mirabiliter liberat iunčturas & neruos sanat flegma ipsis inhibitum expellit tumorem splenis, & iecoris soluit, hydropicis exgrosso flegmate subuenit ventri & hypochondrijs prodest, & quia cōfert manibus pedibus & lateri in quibus, sūt insignia Dominicę pasionis ideo de Cruce vocatū est.

## *De Balneo Subcellario. Cap. XXIIII.*

Vulgo Scaffa bu dello. De eo meminit Eustasius. Vgolinus uocat Suttillarium, est & huius nominis Balneum apud Aenariā.

PRope, & subtus horrendam Cumanæ Sibyllæ domum, quę Auerno prępeminet, quasi ex quadam cella dulcis lucida, & præcæteris vtilis aqua labitur, & ob hoc Succellarium dicitur, saporem habet brodij decocti Caponis, capillos prolixos, & claros facit labia, sanat dentes, & gingiuas mundificat turpem pannum faciei lentiginem, & scabiem remouet pulmoni, & iecori, & spleni medetur ardorem, & pondus vesicę soluit vrinā prouocat arenulas eiecit, quartanam quotidianā, & tepidas febres sanat tussim tollit, super autem omnes alias aquas stomachum confortat, & incitat appetitum, ac totum corpus exhilarat.

## *De Balneo Ferri. Cap. XXV.*

Meminit huius Balnei Eustasi⁹, & Vgolinus qui dicit sanare hemicraniam.

AB alia parte horrendæ domus, & quasi intus Auernum aqua scaturit colorem & spumam habens, ad instar ferruginis, & ideo de Ferris dicta est quę dolorem capitis, & supercilliorum remouet mirabiliter ab oculis sanguinem caliginem, labemque aufert, & tollit, & eos claros reddit auribus, præstat auditum & sonum, uentumque aufert & tres cerebri ventriculos expurgat.

## *De Balneo Palumbariæ. Cap. XXVI.*

Vulgò dicitur lo Bagno del Pa

PAlumbariæ, crypta ideo dicta est, quoniam ibi palumbes nidificant. Hæc aqua caput, & renes sanat,

sanat, vrinę meatus aperit nebulas ab oculis & ventos ab auribus fugat passiones stomachi:& quæ ad cor tēdunt expellit ac arthriticis confert, Qui vitur hac aqua caueat à salsis, & frigidis.

lombaro Meminit huius Balnei Eustasius.

*De Balneo Siluianę.* *Cap.* *XXVII.*

EVntibus per mare Baias non procul à faucibus Auerni lacus Siluiana occurrit, quòd balneum Siluia dea credita inuenisse describitur & ab ea accepit nomen. Hæc vnda muliebri sexui magis confert, nam vteros ab omni humore expurgat ab infirmitatibus sanat, prouocat menstrua, si desint, & si super effluxerint reducit ad medium, steriles fęcundat & facit concipere.

Vulgò dicitur lo bagno Siluiano. Meminit huius balnei Eustasius & Vgolinus uocat Balneū hoc Salmariam. Altimarus noster commendat hoc Balneum in arte medica ca. de mensium suppressione.

*De Balneo Frituli.* *Cap.* *XXVIII.*

PRopè est locus Trituli in quo balneum, & sudatorium sunt á loco sumentia nomen; & forte dicitur Tritulum, quod quartana ibi, sanetur Tritæos nomen Græcè, quartana sonat, Balneum pręclarum, atque mirabile nam ad radices rupis altissimè ampla cauata domus est, & in ea artificis ingenio compositæ imagines; manus tenentes ad loca passionum, quę vel sunt vetustate consumptæ, vel (vt ferunt alij) à Medicis Salernitanis deletę sunt, ut refugium quod per ægros habebatur ad balnea pro eorum languoribus, ad solos medicos haberetur. modicum enim emolumentum ex Philosophia trahebant. Aqua autem semel in die, & semel in nocte iuxtà ortum & occasum Lunę callida & fumigans uenit in balneum, quo repleto pars aquæ in æquore, funditur, & pars reuertitur unde exiuerat. Hoc rheuma fugat, caput stomachumque confortat, podagram quamlibet curat hydropicos liberat, prohibet febres flegmaticis prodest, & omnem balneorum uirtutem roborat. Quam ob rem ubicum-

Meminit huius Balnei Eustasi⁹, Meminit de eo etiam Vgolinus uocatq; Fritoli. Franciottus uocat de Tritoli, sed ego potius dicerē Fritoli, quia ibi homines ob sudorem frictionem exercebant sic Blondus asserit uocarit Frictolas antiquitus.

## De Balneo Pugili. Cap. XXXI.

EST etiam in Baiarum littore Pugilli balneum, cuius locus tam breuis est vt pugillus vocetur, restringit fluxum. Ani pondus tollit, attenuat hydropicos caput, & splenem á doloribus liberat, à febribus cum frigoribus sanat, confortat debiles, & consumpta membra restaurat.

Memini huius Balnei Eustra sius, & Alcadinus.

## De Balneo Olij Petrolij. Cap. XXXII.

HOc lauacrum ideo de olio Fetrolio dicitur: quia liquorem istum cum aqua exire, & eadem esse, & visu, & odoratu percipitur. Situm est propè Ecclesiam Beatę Mariæ Virginis ad littus maris, hæc salutaris vnda esse dicitur omne genus serpiginis morfeæ, & impetiginis tollit, turpes notas à facie radit, leprę vitium sanat, coleram, & salsa phlema extinguit, cor exilerat, grossa membra subtiliat, & ab eis imbibitum frigus expellit, ac artus singulos rigori, & officio suo reddit.

Meminit huius olei Fráciottus & Vgolin⁹ & Blondus de Italia il lustrata. cap. de Aprutio.

## De Balneo Culinæ. Cap. XXXIII.

MOns qui prædictę Ecclesiæ præeminet ob altitudinē suam Culina vocatur, & aqua quæ ad pedes montis huius per cauatam, & obliquam cryptam inuenitur ab eo Culina dicitur. Quæ acuit lumina, pedum passionibus subuenit non tamen inueteratis excessum phlegma aneruis remouet, hæc aqua prodest egrotis, sed nocet sanis, & caue ne in ea diu moreris.

culina Frã ciottus legia, Apud Alcadinũ Culma legitur.

Meminit huius balnei Vgolinus.

## De Balneo Solis, & Lunæ. Cap. XXXIIII.

IN eodem Baiarum littore est aqua præcæteris admiranda Solis, & Lunæ sic dicta, quia sicut Sol stellis, sic ista præualet aquis. Non est ad ipsam peruium iter, sed per ruinas antiquorum ædificiorum descenditur ad antiquum bal neum dirutum, & occupatum amari ibi efossa arena scatu

In literatl hodie vocãt Bagno della Na-

ue. Meminit huius balnei Frãciottus, & Alcadinus necnõ Eustasius.

rit aqua grossa pinguis, & discolor, hæc aqua sanctissima omnes genus guttę, omnẽ speciem doloris tollit, vlcera plagas, & fistulas si non sint radicate in ossibus, sanat venas fluentis sanguis stringit, mestrua siue plus siue minus fluãt, reducit ad legem, occultum in corpore ferrum extrahit, podagricis mirabiliter confert si fracta loca non fuerint (hoc vt antiqui scribunt) Imperatorum balneum erat.

## De Balneo Bibborosi. Cap. XXXV.

Dicitur etiam Gibborosum, vel Gibbosum. memi nit de eo Frãciottus & Vgolinus.

OBmittendum non est, balneum Gibborosi, sic dictum, quia foris edificij sui desuper ad Gibbi modum eleuata erat, hæc aqua saluifica ad quam per gradus descenditur lapides arenulas pilos, vel humores impedientes vrinam arenibus trahit. Ilia componit, vesicam aperit, nec melior salus renibus reperitur, dolorem matricis remouet, fluxum sanguinis in mulieribus stringit, & adiuuat membra quolibet morbo grauata.

## De Balneo Fontis Episcopi. Cap. XXXVI.

Meminit huius Balnei Eustasius & Frãciottus.

BAlneum hoc nobile apud Tripergulas sic dictum est, quia (vt veteres perhibent quidam Episcopus refecit, & ideo fons Episcopi dicitur, vel quia aqua Prælati magis vtuntur, qui propter ciborum, & quietis habundantiam plus podagrizant, confert enim mirabiliter artheticis podagricis doloribus iuncturarum, & cuilibet generi podagrarum, seu speciei guttæ.

## De Balneo de Fatis. Cap. XXXVII.

Vulgo Grotta de le Fate. Meminit de eo Frãciottus.

AScenditur per aliquot passus ad balneum de Fatis, sic dictum, quod nouiter fato repertum est, vel propter pulchritudinem operis, quo testudo eius elaborata est, hoc nomen acceperit. Aqua ista perspicua roborat stomachum, prouocat appetitum, nauseam remouet, podagricis multum confert, prę omnibus autem aquis extrahit ferrum absconsum in corpore, & omnia membra exhilarat.

De bal-

### *De Balneo quod Braccula dicitur. Cap. XXXVIII.*

RECipit nomen Bracula ab humilitate, seu de præssione & rotunditate loci, hæc præstantissima aqua grossas fauces, subtiliat raucam vocem, sincerat dolorem capitis siue anterius, siue posterius remouet, caliginem oculorum tollit, spleni & iecori medetur, quartanam, tertianam, & interpollatas febres interimit, & earum causas delet.

Meminit huius Balnei Fraciottus, & Vgolinus, & Alcadinus etiam.

### *De Balneo Spelunca. Cap. XXXVIIII.*

IN istis thermis vltimum locum Spelunca semper tenuit, ex re nomen habens, quia in spelunca lauacrum est, rheuma, & tussim sanat, hydropisim fugat, accidentia cuiuscunque guttę remouet, & confortat cerebrum, ponit Galienus, quòd siquis quinque dragmas huius calentis aquæ diebus singulis bibet ea q̃ sunt supra & subtus diafragma curaret.

Meminit de hac spelunca Frágiottus, & Vgolinus, Alcadinus

### *De Balneo Fęniculi. Cap. XXXX.*

VLtimo tangenda est aqua Feniculi, sic dicta, quod inter Mortuum mare, & Misenum montem inter huius multas generis herbas scaturiat, vel quia finos, & acutos oculos redit, hic fons nondum formam balnei accepit, nec propter distantiam loci satis experta est. Sed hoc compertum habemus, quòd lipposos oculos abstergit eorum vlcera sanat maculas delet, & super omnes alias aquas visum acuit, & declarat.

Vulgo lo Bagno del li Finocchi.

### *De mirabili Piscina, et Crypta Trachonaria, & alia edificia Bayarum ponuntur. Cap. XXXXI.*

SVrgunt præterea per totum sinum, qui à Falerno, seu Postripo monte vsque Misenum interiacet, multę aliæ

calentes aquæ, quarum virtutes, & nomina penuria, vel magis in curia hominum obliuio poſsidet fuiſſe tamen eas efficaciæ magnæ antiquorum lauacrorum forma, & ruina demonſtrat. Stant enim adhuc apud Bayas mirificorum operum quædam præclare reliquiæ quas vetuſtas abolere non potuit, ſicut eſt illud maris Mortui vbi iuſſu Octauiani Auguſti terra per magna ſpacia profunde effoſſa, & per inciſas radices Miſeni montis introductum mare ſtationem claſsibus tutam dedit. Stat & propè hoc mare terribilis, & mire magnitudinis crypta quę totum Miſenum montem cauere videtur & propter ſinnuoſitates, & varios reflexus ſuos Dragonaria dicitur, hæc ſtillantes deſuper iugiter aquas recipit, & conſeruat. Eſt etiam Mirabilis piſcina Neronis quadraginta octo pylis, quæ currentes à Sarno flumine quadragintaquinque milibus paſſuum diſtanti per fiſtulas, & ductus recipiebat. Stat & inſignis Bayarum portus nauibus omni vento ſecurus cernuntur etiam adhuc pylæ, & fragmēta confracti ex diſgecti pontis illius magnifici quo Gayus Calligola Romanorum tertius Imperator per tria miliaria profundiſsima maris Puteolos Bayaſque coniunxit videntur etiam in alio mari, ſiue illud exercuerit ſiue terra ſubſederit. Antiqui ædificiorum muri, & viæ ſtrates ſilicibus, & totus Bayarum aſpectus dulcis, & placidus, & ſuauis eſt, & non ſine cauſa ab illuſtri Poeta dictum credatur. Nullus in orbe ſynus Bayis prælucet amenis. Sed hæc melius viſus quam ſcriptura diſcutit.

Horatius.

## *Finis Balneorum Puteolanorum.*

DB

# DE INSVLA AENARIAE.

PRIVSQVAM de Aenariæ Balneis uerba faciamus,non erit alienum à proposito nonnulla de insula hac commemorare, quamuis de illa in. Descriptione nostra Neapolitana Regni mentionem fecimus. Conspicitur ergo Inarime in sinu Puteolano contra Misenum promontorium non longè a Cumis,ut etiam scribit Plinius , qui Aenariam eam nominat, in circuitu est ad decem & octo millia passuum,abest autem à continenti circiter quatuor . Strabo, Liuius, Ptolomæus, Ouidius, & alij scriptores Pithecusas uocant , à Pomponio Mela,Appiano Alexandrino,à Plinio quoque,& Liuio Aenaria dicta uenit : ( quę id nomen ab Aenèæ nutrice ut ait Plinius)cum hic Aenéę naues commorarentur , sortita est. Gręci Pithecusas,ut dictum est,appellarunt,cum essent hic artifices qui dolia ad uinum seruandum fabricarent,Gręci enim ea uasa , Pthoi dicunt, sunt etiam , qui hoc nomen à simiarum multitudine habuisse , quę hic erant, affirment, quod constanter negatur à Plinio , Homero , Virgilio , & Ouidio , uocantes eam Inarimen , & montis nomine,unde æstu maris descissa olim creditur.Fuit illa semper terremotibus,& incendijs subdita ut Strabo affirmat libro quinto, ubi refert huç commigrasse ad habitandum Erythreos , & Chalcidenses,qui maximam hinc fructuum , & auri copiā ob auri fodinas distrahere cæperunt : Sed , ut fieri solet ob soli fertilitatem orta inter eos discordia , frequentibus terremotibus,& assiduis flammarum incendis coacti fueri insulam ipsam derelinquere , & alio commigrare: Simile quod accidit nonnullis Siracusanis,huc ab Hierone Tyranno ad incoluendum missis . Qui cum firmissimum murum aduersus incendia erexissent,ut tuto consisterent,ob erumpentes flammas, quę ūndique eructabat , hinc etiā discesserunt.Post hos accesserunt eó Neapolitani,qui meliori du cti fato satis diù ibi demorati fuerunt . Propter hos igitur crebros terremotos , ob ignis incendia & flammarum eruptiones,quę ferè semper his in locis conspiciebantur fabulati sunt hic esseTypheiGigalatis sepulchrum à Ioue fulmi

ne deiecti, & sub hac mole depressis, qui diu super alterum humerum iacens, dum alterum uertit, ut conquiescat terra mouetur, & flammæ, & calidę aquæ eructāt, fertilissima est hęc insula pascuis, generoso uino, aurifodinis, aluminis, & sulfuris, quę anno 1465. inuentæ fuerunt á Bartholomeo Perdice Genuensi. Vndique habitatur uillis, est hic altissimus mōs arduus ascensu, in cuius uerticè fons exurgit nomine montis Abocetus dictus cum tota ferè insula aquarum penuria laboret, littora habet potius curua quam recta, aeris miram temperiem, & salubritatem, multis in locis aquas calidas ad omne morborum genus accommodatas, arenas prętereа calidas, quę calidarum aquarum uires obtinent, habet arcem fortissimam & munitissimam constructam olim ab Alfonso Aragono I. Neapolitanorum Rege, qui à loci arduitate, firmitudine, & inexpugnabili propugnaculo, nomen, ut uulgo nunc dicitur, Ischia, quod postea toti insulę communicauit, imposuit. Arx est imposita monti excelso, abrupto, iter ad illam est per difficile, & accliue, ferro in saxo excauatū, uix duobus ingressum prębens unde facile à paucissimis tuto seruari potest. Huc ut in tutissimum locum confugit Ferdinandus Alfonsi II. Aragonei Neapolitani Regis filius cum Carolus Rex Gallorum Octauus Neapolim uictor ingrederetur anno 1301. Regnāte Neap. Carolo II. grauim ruinam passa est hæc insula, nam accenso sulfuræ quo omnia loca plena habet, grassans & excurrens flamma, magnam insulæ partem depopulata est, perueniens usque ad urbem Gerundam olim dictam, durauit incendium illius ad duos ferè menses, multis interfectis hominibus: & brutis, unde incolæ coacti fuêre alij Puteolos; alij Neapolim, alij in insulam Prochitem. & alij Capreas confugere, tanti incendij nunc etiam apparent uestigia, nam ibi ad duo millia passuum, nec herba, nec uirgultum ullū enascitur, incolæ locum nominant, la Cremata, & hæc pauca dicta sufficiant, de hac insula à me commemorata.

192

# AENARIAE BALNEA.

## DE BALNEO FVRNELLI. Cap. 1.

BALNEVM hoc est propè S. Petrum Pantanellum, quod traxit nomen à loco, qui est ad instar furni. Lauacrum hoc confero quartanæ exquisitæ, ac nothę quotidianæ, spleni, & educit hydropi, & cephalagiæ, calculum frangit, arenulasq; educit, vesicam aperit, podagris prodest, stomachique sedat fastidia.

## De Balneo Fontis. Cap. 2.

DIstat à prædicto balneo iactus lapidis interuallo, sanat verò plagas, & extrait ferrum, iuuat epati, & pulmoni, & sanat scabiem, capillos pulchros, & prolissos, reddit, consumptos resumit, & osium fragmina extrahit.

## De Balneo Castilionis. Cap. 3.

SIC dictum est, quia quòd iuxtà ipsum fuit olim quoddam castrum, cuius adhuc męnia apparent, Aqua calida est, & valde miranda, remouet omnem stomachi debilitatem, & vim in eo concoctionem auget, Morphæ delet, lepræ prodest, confortat cor remouendo ab illo omnem tremorem, restaurat visum, sanat plagas, appetitum ciet, ventremq; soluit, siquis ea in potu vtatur.

193



## De balneo Scrophæ, seu Speluncæ. Cap. 4.

AD mirandam eſt vnda lauacri Speluncæ iuxtá maris littus propè caſam Comam, quæ adeo feruens eſt, vt opus ſit eam in labro ponere ſi quis ea frigida vti voluerit. Confert podagris, arthritide affectis, nephriticis, iſchiadicis, chiragricisq; tuſsi opitulatur, potuq; aluum ſoluere poteſt.

## De balneo Gurgitelli. Cap. 5.

NVnc dicamus de illo præcioſiſsimo lauacro vulgariter dicto Gurgitello, & de ſuis circunſtantijs, vt enim communiter fertur, iuuat ſteriles, conſumptos reſtaurat, confortat ſtomachum. Educit lapidem, iuuat epati, ſanat ſcabiem, incitat appetitum. Et vt aſſerunt incolæ hoc mirabile fecit, quòd extraxit ferrum vnum á quodam qui fuerat in pectore vulneratus per annum.

## De circunſtantijs ſuis. Cap. 6.

ITem exeunte vna ex ianuis poſitæ in occidéte eſt vnus fons calidiſsimus cuius aqua dicitur confortare, & corroborare ſtomachum.

Item extra ab Oriente per ſpacium vnius iactus lapidis eſt quidam fons, cuius aqua iuuatiua eſt omni dolori dentium.

Item ab Occidente parum diſtans alius ſcaturit fons feruentis aquę ex qua matronę cum cinere faciūt colatam ſine igne, & in dicta aqua oua dicuntur coquere, & caſtaneas. Et eſt multum iuuatiua capiti, & oculis, ructuriſque eorum & alijs paſsionibus.

Item adhuc in Occidente per ſpacium ictus vnius baliſtæ vbi vocatur, Sinagalla eſt aqua quæ iuuat iuncturis. Et vniuerſaliter cuilibet dolori manuum, pedum, & ancharū, & omnium aliorum membrorum. Et aqua dicti lauacri eſt clara, dulcis: ſplendida, atque tranſparens.

De Su-

*De Sudatorio del cocto.* *Cap.* 7.

NON dimittamus illud Sudatorium casæ Niczulæ di ctum del cocto inuentum per vetulam in sua possessione, quod ipsam sanauit de fractione in suis tibijs, & multum iuuat artheticis, & neruis valens ad inflationem ventris, & splenem.

*De balneo dimidiæ viæ.* *Cap.* 8.

BAlneum de Meza via dictum, iuxtà præfatum lauacrum vocatur de lignis, & mollificat neruos, sanat scabiem in omni membro, dicitur conferre impregnationi valet dolori capitis, & stomachi, stringit lacrymas, restaurat visum prodest vomitui, dissoluit phlegma tollit rigorem homini purgato.

*De balneo cytharæ.* *Cap.* 9.

HOC balneum à præfato parum distans, valet spasmo, freneſi, thenasmoni, valet etiam mulieribus sterilibus ad concipiendum omniumq; dolori capitis, valet frigori, & maximè quartanæ. Et vt referunt, hominibus facit habundare sperma, mulieribus vero lac.

*De balneo Vlmitellæ, vel Doyani.* *Cap.* 10.

BAlneum Doyani modo dictum de Vlmitella est aqua dulcissima, calida, & clara, valet gutte frigidæ, stricturæ cannę, & rugitui stomachi atq; thenasmoni vitio lapidis, & dolori iliorum lippitudini oculorum, malitiæ hanelitus, spleneticis ex vitio quartanæ, leprosis pulsurę cordis, omniqne vitio phlegmatis, & pulmonis.

*De balneo Succellarij.* *Cap.* 11.

HOC balneum de Succellario verè dicitur Cellarium balneorum: cuius aqua est dulcissima, & clara mul-

tum

tum, valet omni vitio veſsicæ, & thenaſmoni, ardoreſque, ac ſtricturas diſſoluit, egritudineſque tertianarum interpollatarum, & cotidianarum venientes ex cauſis frigidis reſoluit & corpus facit gaudioſum, ſcabiem abſtergit capillos facit claros, & paruos vrgentes facies mulierum ex ſanguine ſcilicet melanconico diſſoluit & abſtergit.

## *De Balneo Plagę Romanæ.* *Cap.* 12.

HOC balneum quod eſt in plaga Romana propè ciuitatem Aenariæ eſt aqua clara, ac ferruginoſa valens ad phlegma ſalſum, ſanguinem, ac pruritum oculornm tollit, lacrymas ſtringit, & oculos reſtaurat, purgat choleram, valet debilitati cordis, ac ſtricturæ pectoris, & canne pulmonis. Confert tuſsi, capillos cadentes acapite refirmat. & ructuras, pruritumque thibiarum, ac aliorum membrorum mirabiliter ſanat.

## *De Balneo Nitroſo.* *Cap.* 13.

HOC lauachrum nitroſum dictum in eadem exiſtens plaga eſt aqua calidiſsima valens ſcabiei, & pluritui ex phlegmate, & cholera nigra ſeu melãcolia, ac doloribus renum & matricis, conſtipatos iuuat, atque conſumptos thuſsique & reumati, & omni vitio pectoris.

## *De Balneis Saxorum.* *Cap.* 14.

BAlnea Saxorum duo ſunt, quorum vnum eſt inter ſaxa, valens ad omnem guttam frigidam, & aliud propè littus maris valens ad omnem guttam calidam.

*FINIS.*

# ALCADINI ELOGIVM.

ALCADINVS filius Garsini Siracusani missus Salernum studiorum causa, ob ingenij præstantiam breui, admodum tempore tantum profecit in philosophia, ac medicina; vt publicè in eadem vrbem summa cum laude has scientias profiteretur, vnde tantùm nominis sibi comparauit & tam celebris medicus euasit, vt quilibet ex principibus viris illum apud se habere maximè cuperet. Henricus Sextus in Neapolitanum Regnum veniens, morboque oppressus, & ab Alcadino curatus iu pristinam sanitatem è restitutus, hanc ob causam fuit apud Imperatorum magni nominis Alcadinus multis opibus, & muneribus auctus: mortuo Henrico dedit operam Federico Secundo Henrici filio, cuius rogatu scripsit de Balneis Puteolanis, idque metro, vt magis oblectaret Imperatorem lectione carminis, cum poesi Federicus admodum delectaretur, vniuscuiusq; balnei vires duodecem versibus celebrauit, imitatus Democratem, Philonem, Nicandrum, Quintum Serenum, Andromachum, & alios, qui rem medicinam metro complexi fuere, vt refert Galenus lib. de Ther. & lib. 1. & 5. de composit. Floruit nobilissimus hic medicus, ac poeta anno Christi 1191. excessit annos natus quinquaginta duos.

# DE BALNEIS PVTEOLANIS ET BAIANIS,

## Metro ab Alcadino, Euſtaſio, & Franciſco Lombardo conſcriptis.

### *Alcadinus.*

Inter opes operum Deus eſt laudandus in illis,
In quibus humanæ deficit artis opus.
Res ſatis eſt dictu mirabilis, horrida viſu,
A Phlegethontæo prouenit amne ſalus.
Nam, quę defunctos aqua feruens vrit in imis,
Hæc eadem nobis miſſa miniſtrat opem.
Cætera cùm fictis curentur regna ſyrupis,
Balnea, quæ curant Terra laboris habet.
Vos igitur, quibus eſt nullius gutta metalli,
Quęrite, quæ gratis auxilientur aquas.
Quarum virtutes, & nomina maxime Cæſar,
Præſens pro mira laude libellus habet.

### *De Sudatorio Sancti Germani.*

*lege huic ſudatoria dicta.

Abſque liquore domus,* bene ſudatoria dicta eſt,
Nam ſolo patiens aere ſudat homo.
Ante domum lacus eſt ranis, plenuſq; colubris,
Nec fera, nec piſces inueniuntur ibi.
Ingreditur, ſi quis paruæ tectudinis vmbram,
More niuis tactæ corpore ſole madent.
Euacuat chymos, leue corpus reddit, in ipſo
Quouis appoſita eſt vaſe, tepeſcit aqua
Hęc aqua languentes reſtaurat, et ilia ſanat,
Vlcera deſiccat ſub cute, ſi qua latent.
Hac re Germanus Capuæ caput, æde repertum
Ad ſacra Paſcaſi paſcua te retulit.

### *De Bulla Sudatoria.*

Eſt aqua quæ bullit, quæ ex hoc bene Bulla vocatur
Humani quantum Bulla timoris habet.

Vt rogus inſpirat ſaxis crepitantibus intus,
Sic locus,ignito corda fragore mouet.
Quam metuenda magis,tanto magis vtilis ægris,
Si ſtudeant in ea ſæpè lauare caput.
Et ſi fortè carent, quò poſsint membra lauari,
Alterius curent ſumere fontis aquam,
Hęc virtute loci præſtat calefacta ſalutem,
Luminis antidotum,ſeu medicina potens.
Hęc caput emundat,matricem purgat, & inguen
Liberat,& ſplenem purgat,& ipſa iecur.
Sic locus inuito frigore corda mouet.

## *De Aſtruno.*

Dentibus á Strunis prodeſt, quos rheuma relaxat,
* Faucibus ad ſolitum,ſi cadat vua locum
Faucibus apta ſatis,branchos ex rheumate paſsis,
Et læſis oculis hæc aqua pręſtat opem.
Pulmonem recreat,quem tuſsis cauſa fatigat:
Inflammat corpus,cui dominatur aqua.
Incitat os dapibus,ſtomachi faſtidia tollit,
In multis aufert rheumatos omne malum.
Pigritiem tollit membrorum,pectora lenit,
Vocis ad obſequium pectoris aptat iter.
Sępius vnde ſolet multis occaſio naſci,
Ne fluat á ſummo vertice,phlegma vetat.

* in V. C. Hoc redit.

## *De Baln.foris cryptæ.*

Lympha foris Cryptæ iuxtà maris edita litus,
A ſtomacho pellit debilitatis onus.
Sed nocet hydropicis,cùm ſit dulciſsima potu,
Vim conſumendi non habet,inde nocet.
Leniter ignitos aſſueta refrigerat artus,
Pulmonem læſum ſanat,& inde iecur.
Pectoris antidotum,tuſsi medicamen amicum,
Deſiccata febris caumate membra rigat.
Ipſa per occultos telluris ducta meatus,
Subuenit ægrotis, eſt quibus ęgra cutis.
Vt dicunt veteres(ſatis eſt mirabile dictu)
Ipſa foris Cryptæ Bulla miniſtrat aquam.

### De Baln. Iuncariæ.

* in alio Cod. Iuncaræ.

Balnea * Iuncariæ quæ sunt in littore ponti,
Prosunt consumptis, ni sit adusta cutis.
Pectoris amissas reparant in corpore vires,
Lætificant animos, gaudia sumpta fouent.
Quę veniunt per se, mentis suspiria tollunt,
Et faciunt alacres * in muliere viros.
Efficiunt veneris renes ad pręlia fortes,
Confortant stomachum, lumina læsa iuuant.
Quas hominum cætus febres interpolat vsus
* Annihilant, nec non triste medentur hepar.
Talibus vsus aquis discrimina nulla timebit,
Quæ quandoque solent extenuare cutim.

* lego, ad meliora viros.

* ex V.C. sunt hi duo Carmina.

### De Baln. Orthodonico.

Hæc manet absconso telluris lympha meatu
Hanc via sub terris plena timoris habet.
Tu caue ne subeas thermas spirantibus Austris
Ne calor inclusus sit tibi causa necis
Hęc aqua mira nimis consumptis est bona valde,
Restaurat corpus nobilis vsus aquæ.
Infirmos sicubi febris tenoauerit artus,
Et putat extremam tristis adesse diem.
Has fidens intrabit aquas, & sæpe frequentans,
Sentiet in robur se redijsse vetus.
Phthisis, ephemerinę febres, & nausea turpis.
Pellitur his thermis, hectica victa fugit.

### De Aqua Sulfuræa.

Sulfureos fumos mittentia Balnea, neruos
Mollificant, scabiem, membraq; scabra nouant.
Hæc aqua fœcundat steriles, stomachique dolorem
Destruit, ac capitis, stringit aquam ex oculis.
Est vomitum cogens, oculos bene reddit acutos,
Pituitam soluit, frigora febre fugat.

Præſertim ſi præueniat purgatio trina,
Securè intrabis corpora pura etenim,
Quam ſemel accipiunt,ſeruant ſine labe ſalutem,
Balnea ne culpes,quouè modo hæc oleant.
Effectum virtutis ama,mareſq; medela
Quam fugiunt,morbos corpore ſępè fugat

## *De Baln. Scrofæ.*

Has dictas aiunt Scrofę de nomine thermas.
Scrofula, quod fætens tollitur hic ſubito.
Vel quia tum primum vis eſt deprehenſa lauacri,
Cum ſcrofa his ſeſe languida lauit aquis.
Pellitur,& morbus,qui ſumpſit ab impete nomen,
Si fuit à ſalſo phlegmate cauſa mali,
Hæ thermæ ſcabiem infeſtam,lepramq; fugabunt,
Proſunt articulis,proficiunt podagræ.
Ventribus,& proſunt plenis intercute lympha,
Cùm tumet Aſcites, & graue ſentit onus.
Harum ope qui ſanus fuerit, cauet omne legumen,
Prouidus hic idem ſalgama cuncta fugit.

## *De Baln.Arculi,ſeu S.Mariæ.*

Qui breue nomen habet,magnę virtutis habetur
Arculus,à flammis,quod calet, arcet hepar.
Rheumatis,& ſtomachi vitium de corpore tollit,
Liberat á multa frigiditate caput.
Hic ægris oculis medicamina fida miniſtrat,
Arculæ,cedit triſte papauer aquę.
Et ſi forte fugit uigilantia lumina ſomnus,
Arculus aducto membra ſopore fouet.
Balnea quòd Trituli,quòd Culmæ lympha miniſtrat,
Arculus in multis hoc operatur idem.
Quamuis inter aquas Trituli ſit gratior vnda,
Conſulo ne dubites hoc breuiore frui

## *De Baln.S.Crucis.*

Confortat neruos flatus expellit ab ipſis
* Ilibus,hæc ſanat fida medela latus.

* Ilib' hoc caſu vtitur Iuuenal.& Luc an lib.4.

Prodeſt

Prodeſt hydropiſi, quæ fit ex phlegmate craſſo.
Conſumitque cauum, ſplene tumente, iecur.
Proficit, & ventri, ſi quando hypochondria laſſant,
Inſita ſeu neruis frigida gutta nocet.
Vidi ego cui fuerat quondam manus arida dextra,
Nec poterat poſitos tol'ere ad ora cibos.
Viribus huius aquę paruo poſt tempore ſanam,
Huc illuc lętum vertere ſæpe manum.

## *De Baln. Olij Petrolij.*

Non procul à Culma locus eſt, qui fundit oliuum,
Fons hic, & multum commoditatis habet.
Veſicam curat quoties vrina negatur,
Nulla poteſt melior renibus eſſe ſalus.
Si lapides vllos, ſeu ſi patiantur arenam,
Quælibet á morbo membra grauata iuuat.
Non opus eſt intrare ſemel, nam balnea quantò.
Quis magis ingreditur, tum magis ipſa iuuant.
Quin etiam lepras, genus hoc ſerpiginis omne.
Tollit & à ſtomacho phlegmata ſalſa fugat.
Extinguit bilim, groſſos ſubtiliat artus,
Exhilarat mæſtos, cor bene reddit ouans.
Noxia de gelidis depellit frigora membris,
Omnia lætantur membra vigore ſuo.
Cuiuſcunque genas nigra ſi Morphea notabit.
Hæc aqua rugoſas delet ab ore notas.
Virtutem fontis demonſtrat nomen oliui,
Hoc oleum præſtat, quod petra ſudat aquis.

## *De Baln. Culmæ.*

Inter aquas alias mirabile Culma lauacrum,
Cuius ad acceſſum non via recta patet.
Ipſe per obliquum mo tis conſcendis undas,
Moſtrat iter dubium pręuia flamma tibi.
Si nequeat clauſis ſudare meatibus æger,
Sudores intus prouocat unda latens.

Si neruos pituita grauat cùm fortè moleſta,
Præſentem huc intrans ſentiet æger opem.
Luminibus lumen reddit, veſtigia claudis,
Paſsio ni fuerit inueterata diu.
Rem loquimur certam, non eſt incognita multis,
Culma nocet ſanis, morbida membra iuuat.
Hanc igitur caueat qui non eget arte medendi,
Quam qui fortè petit vitet inamne moram.

## De Baln. Solis, & Lunæ.

Vt Sol illuſtrat radijs fulgentibus orbem,
Et vegetat ſplendens lumine cuncta ſuo,
Vtq; inter ſtellas reſplendet ſola minores,
Et tenebras noctis candida Luna fugat.
Balnea ſic Lunæ, & Solis diſcrimina morbi,
Tollunt, & vitæ lumina reſtituunt.
Vincere quam ſolers neſcit medicina podagram
Hanc calidæ norunt vincere Solis aquæ.
Norunt occultum membris educere ferrum,
Menſtruaq;, & venas ſiſtere prima queunt.
Vulnera conſolidant, his turpe fiſtula cedit,
Quam vix vlla artis vincere cura poteſt.

## De Baln. Gibboroſi.

Eſt aqua mirandi nimium noua dicta lauacri,
Gibroſum proprio nomine nomen habet.
Pænè per octo gradus patiens deſcendit ad vndam,
Circuit inter aquas per latus omne gradus.
Ilia componit, prohibetq; dolore matricem,
Sanguineos fluxus in muliere vetat.
Dicitur & duros mirè mollire lacertos,
Et caput, & ſcapulas ad ſua iura trahit.
Diſijcit, & lapides, ſi quos veſica recepit,
Depoſitoq; ęger pondere lætus abit
Renibus illa pilos, illa & deducit arenas,
Atque inter vrinæ recte aperire ſolet.

## De Baln. Braccula.

Bracula Bacunas inter celeberrima nymphas,
Euboicas medicis viribus ornat aquas,
Faucibus antidotum bene confert Bracula crassis,
Et vox si fuerit rauca, fit apta sono.
Si patitur capitis puppis, vel prora dolorem,
Si dolet oppressum splene tumente iecur.
Siq; caligo diem noctis germana minorat,
Omnibus his vitiis Bracula præstat opem,
Quartanam perimit, nec non necat amphimerinen
Hic intermisse febris origo perit.
Vos igitur quibus est odiosa planetica febris,
Huius, si sapitis, quærite fontis aquam.

## De Baln. Speluncę.

Vltima thermarum laudes Spelunca meretur,
Cuius aqua poterit simplice nemo frui.
In genio faciente modum capit vnda calorem,
Sic intrabit aquas ingeniosus homo.
Cuiuscunque velis perimit symptomata guttæ,
Hic fugit hydropisis tussis iniqua petit.
Vt Galenus ait, drachmas si quinque calentis
Quisquam quotidie sumere curet aquæ.
Et super,& subtus, quæ sunt diaphragma medetur,
Rheumatos excludit quod nocet omne genus.
Non dômus horroris, non est spelunca latronum,
Crypta salutarem continet intus aquam.

*Scripsit alia opera Alcadinus Carmine, vt ex hoc Epigr. ad Federicum Cæsarem apparet.*

Suscipe Sol mundi tibi quem transmitto libellum,
De tribus ad Dominum tertius iste venit.
Primus habet partes ciuilis in arte triumphi,
Mira Federici gesta secundus habet.
Tam loca, quàm vires, quàm nomina penè sepulta,
Tertius orbatas iste reformat aquas.
Cęsaris ad laudem tres scripsimus ecce libellos,
Firmius est verbum, quod stat in ore trium
Si vacat annales veterum lege Cæsar auorum,
Pauper in Augusto nemo poeta fuit.
Euboici vatis Cæsar reminiscere vestri,
Vt possit nati scribere facta tui.

# EVSTACHII ELOGIVM.

EVSTACHIVS, siue Eustasius Materanus floruit anno Domini 1285. Regnante Neap. Carolo Secundo, cum esset medicus scripsit & ipse de balneis, eorumque virtute carmine incompto & languido, vt facilè quiuis iudicare potest, in medica tamen facultate fuit celebris, & multi nominis, scripsit admodum docte & facile methodo de natura & temperie hominis.

# EVSTASII DE MATERA VERSVS.

## De Balneolo, seu Balneo plagę.

INter aquas pelagi propè littus sub pede rupis,
Magnus in effectu fons breue nomen habet.
Balneolum dictum, tantæ virtutis amicum,
Vt patiens illic sentiat esse Deum.
Nam morbo quocunque dolet, seu rheumate quouis,
* Lotus aqua tali tempore liber abit.
Et caput, & stomachum, renes, & cætera membra
Confortat, tepidam si renouabis aquam.
Hæc prodest oculis, oculorum nube fugata,
Consumptos reficit, quos tenet ægra fames.
* Mateŗiamq. rudem consumit, & amphimerinen,
* Hoc genus plus alijs Parthenopensis amat.

* melius, de morbo quocunque doles, se caumate quouis, lotus aqua tali corpore liber eris.

* in alic cod.: Consumitq́;tritæi hylen, ac amphimerinem.

* lege, vt eruditiss. Lõbardus aduertit. Plus alijs hoc gens Parthenopæa fouet.

## De Balneo Petræ.

Cui petra dat nomen, mirum reor esse lauacrum,
Quòd lapidem possit frangere, nomen habet.
Infestos capiti solet hoc arcere dolores
Auribus auditum præstat, & addit opem.
Lumina detergit nebulis maculosa fugatis,
Pectoris, & cordis esse medela potest.
Vesicas aperit, renes expurgat arena,
Interiora lauat potus & huius aquæ.
Quamplures vidi calidam potare petrosos,
Queis vrina fuit post lapidosa satis.
Vos igitur, quibus est durus, cùm pondere venter,
* Assiduus talis liberat vsus aquæ.

* in V. C. Liberat assiduè potio talis aquę

## De Baln. subueni Homini.

Ex re nomen habet lauacrum, quod subuenit ægris,
Nominis effectum gaudet habere sui.
Purgat Pulmonem, deponit pondera splenis,
Depurat tumidum certa medela iecur,

Tri-

## De Baln. Prati.

Est lauacrum á vulgo Prati cognomine dictum,
Creditur à multis hoc Ciceronis opus.
Est via difficilis, quæ ducit ad inferiora,
In quibus inueniet, quam petit æger, aquam.
Hæc bene visceribus fertur conferre molestis,
Alleuat hęc corpus, quod grauat humor iners;
Dicunt, & duros mirè mollire lacertos,
Et caput, & spatulas, ad iura sua trahit.
Detergit lippos oculos, ac vlcera magnam
In toto pariter corpore præstat opem.
In sudore madens fugiat pro tempore frigus,
Nec potum sumat, dum sua membra calent.

## De Baln. Tripergulæ, seu Veteri.

*Est locus australis, quo portam Christus Auerni
*Fregit, & eduxit mortuus inde suos.
Hæc domus est triplex, hinc iure Tripergula dicta,
Vna capit vestes, altera seruat aquam,
Vtilis vnda satis multum sudantibus, aufert
Defectum mentis, cum grauitate pedum.
Hæc stomachi varias facit *absentare querelas,
Flebile de toto corpore tollit onus.
Debilis, atque piger, quibus est non multa facultas
Consulimus tali vt sæpè fruatur aqua.
Huius amator aquæ symptomata nulla timebit,
Incolumi semper corpore lætus erit.

* in V. C. Est locus effregit, quo portas Christus Auerni, Et sãctos traxit lucidus inde patres

* in V. C. releuare.

## De Baln. Calaturæ.

Pulmoni solidam dat Calatura quietem,
Inde fugat tussim, quam graue rheuma parat,
Hęc stomacho vires reparat, vim prębet edendi
Sępius absumptas decoquit illa dapes.

## De Baln. sub Cellario.

Est Subcellarium lauacrum, quod conuenit ęgris,
Lucida quo multùm, dulcis, & vnda fluit.
Pondus, & ardorem vesicę tollit ab ægris,
Dentes, gingiuas mundificatque citò.
Prouocat urinam, quoque labra dolentia sanat,
Pellitur hac vnda tristis arena statim.
Passus in æstate quartanam, aut quotidianam,
Aut tepidas febres sentiet eius opem.
Pulmonis, iecoris vitio, splenisque medetur,
Tussis ab hoc lauacrum pectore pulsa fugit.
Appetit, & stomachus ista per locus in vnda,
Non benę coactus redditur inde cibus,
* Lentigo, scabies, faciei turpis imago
* Hac curantur aqua, quando lauantur ibi.
* Reddit prolixos, & claros ipsa capillos,
* Et totum corpus exhilarando iuuat.

* hi quatuor versus non leguntur in V.C.

## De Baln. Ferri.

Ante domum vatis locus est propè littus Auerni,
Grande ruinosum pręminet artis opus.
Hoc lauacrum spumam mittit ferruginis instar,
Dicitur vmbrosa (sed procul vmbra) domus.
* Si quis hemicraneum patitur quandoq; dolorem,
Siue supercilij, hanc sæpius intret aquam.
Cùm vitio capitis nubem caliginis aufert,
Tollitur ex oculis sanguis, ab ore sonus.
Si quis aquæ talis vires cognosceret æger,
Collyrio nunquam læsus haberet opus,
Pannosos oculos syncerat, & effetat aures,
Congaudet capiti cellula trina suo.

* Lombardus legit quis si hemicranum

## De Baln. Palumbario.

Crypta palumbaris fertur, quia grata palumbis,
Vel quoniam umbis fertur obesse parum.

Vnde Palumbaris læsos cum vertice renes
Sanat, & vrinę sumpta recludit iter.
Ex oculis nebulas, & ab auribus excutit euros,
Tollit cardiacen, arthriticosq; fugat.
Et maiora facit, si scis seruare diætam,
A salsis caueas, frigida quæq; fuge.
Algentis vitabis aquæ tu sumere potum,
Vtere lymphato, quod parit vua mero.
Crede mihi quòd aqua hæc faciet, quodcunq; syrup.
(Si bene seruetur sola dieta) facit.

## De Baln. Saluiana.

Salua diua parens inuenit fortè lauacrum,
De proprio nomen nomine credo trahens.
Hæc aqua matrices quouis humore grauatas
Purgat, & has steriles fructificare facit.
Mestrua si forsan fugiant, inuita redibunt,
Et facit hoc lauacrum, ne sine lege fluant.
Quos patitur matrix casus, hæc temperat, ægra
Vnde quæri posset fęmina, causa perit.
Vos igitur steriles, moueat si gratia prolis,
Ni vetet annosi temporis ægra quies.
Tam vir, quàm mulier te saluia grata frequentent,
Officio exibit aptus vterque suo.

## De Baln. S. Georgij.

Est aqua quæ poterit nisi flaminis indice haberi,
Nam via sub terris plena timore latet.
Quantùm mens dubia hoc timet ingrediēdo lauacrū,
Mirificè tantum lęta requirit aquam.
Hæc frangit lapidem, ac vrinam soluit ad vsum,
Arcet, & in multis articulare malum.
Scissaq; si crura, aut si pes, si brachia, si frons
Aegrotant, * sanctis his releuantur aquis. *in V. C. sumptis.
Hoc bene contestor, cùm quidam mingere vellet,
Euomuit lapides virga coacta duos.

### De Baln. Pugilli.

Cùm Maris vnda tumet, tantùm vacat vnda Pugilli,
* Pro ftatione loci tum breue nomen habet.
Eft inter obliquum, paruàm quod ducit ad vndam,
Vix hominum feptem creditur effe capax.
Ani tollit onus, ventrem ceffare folutum,
Cogit, & hydropicos attenuare poteft.
Si patitur cum fplene caput, fi frigore corpus
* Ferbuerit, certam fentiet æger opem.
Quid de te referam nimis admirande Pugillæ?
Quod proprio vidi lumine, teftor ego.
Aridus vfus aqua hac, gerulis adductus amicis,
Difcefsit fanus, non ope veftis egens.

* in alio Cod. pro breuitate.

* melius fe brierit.

### De Baln. Solis, & Lunæ.

Cæfaris eft lauacrum, quod Sol, & Luna vocatur,
Vt fterilis Sol, fic præualet iftud aquis.
Aufert omne genus podagræ, cunctosque dolores,
Fiftola ni violet viribus offa fuis.
Subuenit antiquæ podagræ regale lauacrum,
Ni faciat fractos inueterata pedes.
Sed tamen ingnorat fit vbi tam nobilis vnda,
Obruit antiqua hunc fortè ruina locum.
Vos igitur quos longa dies faftidit, & ętas,
Qui fcitis longi temporis acta fenes:
Demonftrate locum, qui Sol, & Luna vocatur,
Vtilis á multis ędificandus erit.

### De Baln. Fontis Epifcopi.

Nomine fons tali fruitur, quod Epifcopat ægris,
* Vel quia Prælatus tale refecit opus.
Arthriticis prodeft, tollit genus omne podagræ,
Hoc habet expertum Pontificale decus.
Et quia Prælatis requies nocet, atque paratus,
Torquentur magno fæpe dolore pedum.

Lombardus fic legit, vel qa Pontificis cura refecit opus.

Cum

Cùm conſtipatus cibus intercluditur intus.
Inde dolent ventres, ilia tenſa crepant.
Si tales ergo tibi vis lenire dolores,
Pontificis fontem vade require celer.

## De Baln. Trituli.

Eſt locus antiqua teſtudine ductus in altum,
Rupe ſub ingenti celte cauata domus.
Quæ plena eſt hominum formis ex arte paratis,
Ad quid aquę ualeant quæque figura notat.
Res miranda ſatis, ſatis eſt horrendaque dictu,
Huc veniente die mittitur vnda ſemel.
Hęc eadem partim primùm petit æquora, partim
Extenuata fluens refluit vnde venit,
Si quis hęc quam olim * Bethſaida venerat, anno
Quæ ſemel infirmis mota ferebat opem.
Hæc nam quotidie multis aqua ſubuenit ęgris,
Rheuma fugat, ſtomachum roborat, atque caput.
Liberat hydropicos, hic omnis gutta fugatur,
Phlegmaticis prodeſt, febricitare vetat.

* Bethſaida, ſeu Betheſda, innuit locum Piſcinæ probaticæ hebręorum, quæ ſicut ſcriptum reliquit nobis dilectus Apoſtolus Ioannes, ſanabat ſemel in anno omnes infirmitates.

# FRANCISCI LOMBARDI NEAPOLITANI.

## ELOGIVM.

FRANCISCVS Lombardus Neapoli ex honestis quidem parentibus ortus cùm animum Grçcis, Latinisque litteris, humanioribusq; præceptis imbuerit, philosophiæ, ac medicinæ adeo exquisitam nauauit operam, vt & diligentia, & ingenij acumine εἰς τὸ ἄκρον, vt aiunt studiorum, earumque disciplinarum deueniret, & facilè omnes antecellens primas in disputationibus haberet. Vt suis tandem & consanguineis, & amicis morem gereret (eo sanè ingenio præditus erat) se doctoratus insignibus magna cum omnium admiratione exornauit. Cùm vero optimé perspexerit præstare, animabus mederi, quàm corporibus, se sacræ Theologiæ studijs dedidit, ac breui singulari sapientia vir euasit: cumque ad tantum dignitatis gradum ascenderit, posthabita rerum humanarum cura, diuinarum amore verę, vehementerque flagrare cœpit, seque sacerdotio insigniuit. Ob vitæ vero integritatem, summamque doctrinam Seripandi Cardinalis amplissimi, doctissimique beneuolentiam comparauit, eique valde charus fuit, magnisque pollicitationibus ad eũ se contulit, moxque Neapolitani Archiepiscopatus Canonicus creatus est. Cum eo postea ad Tridentinum Concilium, in quo non mediocres laudes consequutus est, se recepit. Reuersus autem Neapolim tantus Cardinalis morbo correptus diem obijt, & Franciscum maximo affectum dolore reliquit. Hic vero vix lacrymis parcens (tanta est mutuę beneuolentię vis) mansuetioribus musis operã dedit multosq; annos ijs inuigilans studijs exegit. Scripsit doctis-

sime cõplura opera, quæ F. Angelus Rocca in sua Bibliotheca annotauit, interq;ea de Balneis Puteolanis opus aureũ, Commentari s prosequutus veterem librum, qui fortè in manus incident, ἀδέσποτον de Balneis Puteolanis, illustrauitq; scholijs, lepidissimisq; epigrammatis, Alcadinum, & Eustachium imitatus conspersit. Viuat sæcula uir hic celeberrimus, sanè quam doctrinæ, vitæq; speculum, & exemplum, Christianæ fidei inconcussum propugnaculum, acerrimumq; prauitatis hæreticæ flagellum eumq; Deus Opt. Max. ad excelsum dignitatis gradum euehat, fortunet, atque beet.

# FRANCISCI LOMBARDI NEAPOLITANI.

### *De Baln. Fontanæ*

Fert ſomnum, ventrem reddit fluxumq; ſaporem
Conciliat pueris, lac citò multiplicat.
Saxea mollificat, renes expurgat arena,
Cuncta lauacra ſuper, nauſea fit procul hinc
Veſicam reſerat, lapidem frangitq; potenter,
Affectis podagra, vulneribusque nocet.

### *De Baln. Sancti Nicolai.*

Infirmos refouet, conſumptis pręſtat opemque
Confirmat ſtomachum, robur aqua hęc reparat.

### *De Balneo Sanctæ Luciæ.*

Suffuſos oculos purgat caligine, Chriſti
Virtute vt ſanat Lucia diua oculos.
Auribus auditum pręſtat, ſonitumque repellit,
Qui multos homines excruciare ſolet.
Mox iuncturarum tollit, capitisq; dolores,
Quandoque, & cęcis lumina reſtituit.

### *De Baln. Fati.*

Confortat ſtomachum, viuacem reddit orexin,
Dat podagræ auxilium, nauſea fit procul hinc.
Extrahit abſconſum, atque latens in corpore ferrum,
Exilerat nimis hic omnia membra latex.

### *De Sudatorio Trituli.*

Euacuat ſuccos, ſtomacho, confertq; cerebro,
Rheuma grauans abigit, phlegma pigrumq; liquat.
Alleuiat corpus leni ſudore, ſalutis
Hydropi, ac podagræ porrigit vſque manus.

### *De Baln. Feniculi.*

Abſtergit lippos, deſiccat, & vlcera eorum,
Detergit maculam, lumina clara facit.

# AENARIAE BALNEA NEAPOLITANI.

## De Balneo Furnelli. Cap. I.

Quartanæ confert, spleni, capitisque dolori
Subuenit, hydropi, phlegmaticæque febri.
Vesicam referat, lapidem pefringit, harenas
Educit, prodest mirifice podagris
Omnia languentis stomachi fastidia sedat:
Furnelli á furni schemate nomen habet,

## De Balnea Fontis. Cap. II.

Succurrit plagis, ferrum extrahit impete magno,
Pulmoni confert, hepatis atque malo,
Consumptos reparat citò, prolongatque capillos,
Emundat scabiem, fragmina ab osse trahit.

## De Baln. Castilionis. Cap. III.

Languentem reficit stomachum, vt bene concoquat, vrget,
Morphæam humano vultu, abigitque, lepram.
Visum acuit, cor confortat, plagisque medetur.
Ventriculum soluit, prouocat vsque famem.

## De Baln. Scrofæ, seu Speluncæ. Cap. IIII.

Aluum subducit, tussim, ac nephritida pellit,
Arthritin, chiragran, ischiada, ac podagram.

## De Baln. Gurgitelli. Cap. V.

Hepaticis prodest, à psora purgat ὀρεξιν,
Prcritat, [illegible] mirificeque [illegible]

De

218

### *De Sudatorio Cocti.* *Cap. VI.*

Confert affectis arthritide, pondera ſplenis
Aufert, inflatum ventriculumq́ue premit.

### *De Baln. Dimidiæ viæ.* *Cap. VII.*

Detergit ſcabiem, neruos molleſcere cogit,
Fit procul hinc capitis, fit ſtomachiq́ue dolor,
Conſtringit lacrymas, vomitum, pellitq́ue rigorem,
Phlegma liquat, grauidis eſt medicina potens.

### *De Baln. Citharæ.* *Cap. VIII.*

Teneſmum, ſterilem, curatque phrenitida, ſpaſmo
Succurrit, capitis hinc dolor omnis abeſt.
Quartanam delet, mammis lac, teſtibus auget
Sperma uirûm. (Iuuenes quod faciunt hodie.)

### *De Baln. Vlmitellæ, uel Doyani.* *Cap. IX.*

Arthritin pellit, lepram, ſtomachiq́ue rugitum,
Teneſmo prodeſt, iliacosq́ue iuuat.
Spiritui, lippis, quartanæ ſubuenit, arctum
Dilatat guttur, diminuit lapidem.
Liene affectis, παλμῷ κραδίης καὶ ἴεται
Præſto eſt pulmoni, è corpore phlegma fugat.

### *De Baln. Succellarij.* *Cap. X.*

Teneſmo, intermittenti confertq́ue τριταίῳ
Veſicæ prodeſt, phlegmaticæq́ue febri.
Prolongat crines, & frigida membra reſoluit,
Detergit uultum, & liberat á ſcabie.

219

## De Baln. Plagæ Romanæ. Cap. XI.

Pituitę confert, falſus quam procreat humor,
Pruritum ex oculis tollere fama refert.
Lacrymulas cohibet, teneros confortat ocellos,
Expurgat bilem; pectora lęta facit.
Cordi imbecillo robur mirabile præſtat,
Gutturis amplificat, πνεύμονος atque ſinus.
Tuſsim ſedat; neue cadant firmatque capillos,
Pruritum, ac crurum fragmina ſanat aqua hęc.

## De Baln. Nitroſi. Cap. XII.

Phlegmate pruritum fugat, aut ex bile μελαίνῃ
Nephritis, tuſsis, ſit procul hinc ſcabies,
Ventriculum ſoluit, conſumptos recreat artus,
Subuenit hyſtericis, rheumaticisque malis.

## De Baln. Saxorum. Cap. XIII.

Sunt duo: quorum unum gelidæ eſt medicina Podagrę;
Ἄλλο δὲ τῆς θερμῆς φάρμακον ἐλλόγιμον.

FINIS.

## ΠΙΝΑΞ.


| | | | |
|---|---|---|---|
| *BALN. S. Anastasiæ. cap.* | 10 | *Baln.S.Luciæ* | 21 |
| *Baln. Arcus* | 16 | *Baln.S.Mariæ* | 22 |
| *Bal. Arculi* | 22 | *Baln.S.Nicolai* | 19 |
| *Baln.Astrunis* | 3 | *Baln.Olei Petrolij* | 32 |
| *Baln.Balneoli* | 6 | *Baln.Orthodonici* | 11 |
| *Baln.Braculæ* | 38 | *Baln.Palumbarij* | 26 |
| *Baln.Colaturæ* | 8 | *Baln.Petræ* | 7 |
| *Baln.Cantarelli* | 13 | *Baln.Prati* | 15 |
| *Baln.S.Crucis* | 23 | *Baln. Pugilli* | 31 |
| *Baln.Culmæ* | 33 | *Baln.Rainerij* | 17 |
| *Bal.Fati* | 37 | *Baln.Scrofæ* | 20 |
| *Baln.Ferri* | 25 | *Baln.Saluianæ* | 27 |
| *Baln. Fœniculi* | 40 | *Baln.Solis,& Lunę* | 34 |
| *Baln.Trituli* | 28 | *Baln.Speluncę* | 39 |
| *Baln.Fontanæ* | 14 | *Baln.Subueni homini* | 9 |
| *Baln.Fontis Episcopi* | 36 | *Baln.Sulfur.aquæ* | 12 |
| *Baln.Foris Cryptæ* | 4 | *Baln. Succellarij* | 24 |
| *Baln.S.Georgij* | 30 | *Sudatorium Bullæ* | 2 |
| *Baln.Giborosi* | 35 | *Sudatorium S.Germani* | 1 |
| *Baln.Iuncariæ* | 5 | *Sudatorinm Trituli* | 29 |
| | | *Bain.Tripergulæ* | 28 |

# BALNEORVM PITHECVSARVM

## ΠΙΝΑΚΙΔΙΟΝ.


BALN. Castilionis cap. 3
Baln. Citharæ 8
Baln. Dimidiæ viæ 7
Baln. Doyani 9
Baln. Fontis 2
Baln. Furnelli 1
Baln. Gurgitelli 5
Baln. Nitrosi 12
Baln. Plagæ Romanæ 11
Baln. Scrofę, seu Speluncę 4
Baln. Saxorum 13
Baln. Succellarij 10
Sudatorium Cocli 6
Baln. Vlmitellæ 9

# ELENCHVS MORBORVM, & affectuum, quibus Baln. Puteolorum simul, & Aenariæ prosunt, aut obsunt.

AD *Alacritatem. Valet Balneum Iuncariæ. Succellarij, Balneũ Colaturæ Baln. de Fatis: Bal. Petrolij.*

*Amphimerinæ. Valet Bal. Plagę seu Balneolum Baln. de Bracula*

*Ano. Valet Balneum pugilli.*

*Ardori. Valet Balneum Succellarij. Sanctæ Anastasiæ.*

*Arthriticis. Valet Balneũ. Cãtarelli. Baln. Palumbariæ Balneum Fontis Episcopi Baln. Scrofæ & Trituli.*

*Artubus. Valet Balneum Foris Cryptæ & Balneum Sanctæ Anastasiæ ac Balneum Petrolij.*

*Articulis. valet Bal. Subueni homini Bal. Cantarelli.*

*Auribus. Valet Bal. de Petra: Balneum Palumbariæ, & Sanctæ Luciæ.*

B*Rachijs. Valet Balneum Sancti Georgij.*

*Branchis, Valet Balneum Astrunis.*

C*Apillis. Valet Balneum Succellarij.*

*Capiti. Valet Sudatoriũ Trituli: Balneũ Sulfatariæ Baln. de Bulla: Baln. Petræ Baln. Prati Bal. de Ferris: Baln. Pugilli: & Baln. Braculæ.*

*Cardiacis. ualet Bal. Palũbarię*

*Cateractis. Valet Bal. S. Luciæ.*

*Chymis Baln. Sudatorij.*

*Cicatricibus. Valet Balneum Rainerij.*

*Claudis. Valet Bal. Culmæ.*

*Choleræ. Valet Baln. Petrolij.*

*Consumptis. Valet Balneum Iuncariæ Bal. Plagæ Baln. Arcus Baln. Orthodonici.*

*Cordi. Valet Baln. de Bulla: Balneum Petrę: Bal. Colaturæ ac etiam Bal. Petrolij*

*Corpori. Valet Bal. Sudatorij: Balneum de Bulla: Baln. S. Anastasiæ Bal. prati: Baln. Arcus Tripergulæ Rainerij*

*Crassis Artubus. Valet Baln. Petro-*

*Petrolij.*
*Cruori. Valet* Bal. *Giborosi.*
*Cruribus. Valet* Bal. *S. Georgij*
*Cuti. Valet* Bal. *Iuncariæ* Bal. *Foris Cryptæ:* Bal. *Cãtarelli*

*DEbilibus. Valet* Baln. *S. Nicolai.*
*Dentibus. Valet* Bal. *Astrunis, ac Succellarij.*
*Dolori. cuicumq; valet* Baln. *Subueni homini,* Bal. *Solis & Lucæ.*
*Diaphragmati. Val.* B. *Spelũcę*

*EPhemeris. Valet* Balneum *Orthodonici.*
*Hemicraneæ. Val.* Bal. *de Feris.*
*Hepati. Valet* Balneum *Bullæ:* Bal. *Iuncariæ:* Bal. *Arculi.*
*Extractioni Ferri. Valet* Baln. *Cantarelli:* Bal. *de Fatis.*

*FAciei. Valet* Baln. *Colaturæ:* Bal. *Succellarij.*
*Faucibus. Valet* Baln. *Astrunis:* Bal. *Braculæ.*
*Febribus. Valet* Baln. *Sulfatariæ: Iuncariæ foris Cryptæ:* Bal. *Trituli Baln. Braculæ & Orthodonici.*
*Fistulæ. Valet* Baln. *Solis, & Lunæ* Bal. *Cantarelli.*
*Phlegmati. Valet* Baln. *Sulfatariæ:* Bal. *Astrunis* Baln. *Rainerij, ac etiam* Bal. *Trituli & Sudatorium eiusdẽ.*
*Fluxui. Valet* Baln. *Giborosi.*
*Frigoribus. Valet* Bal. *Petrolij*
*Fronti. Valet* Bal. *S. Georgij.*

*GAudia Mouet.* Balneũ *Iuncariæ.*
*Genibus Genis. Valet* Balneũ *Petrolij.*
*Gingiuis. ualet* Bal. *Succellarij*
*Guttæ, Valet* Bal. *Trituli:* Bal. *Solis & Lunæ:* Bal. *Speluncæ:* Bal. *Giborosi.*

*HVmores. Euacuat* Sudatorium *Trituli.*
*Hydropicis. Valet* Bal. *Trituli* Bal. *Pugilli: spelũcæ Crucis et nocet aqua foris Cryptæ.*
*Hypochõdrijs. Val. Ba. Crucis.*

*IEcori. Valet* Bal. *Subueni homini:* Bal. *Arcus* Baln. *Succellarij.*
*Iliacis. Valet* Bal. *Sudatorij: giborosi: Fons Episcopi.*
*Inguinibus. Valet* Ba. *de Bulla*
*Interioribus. Valet* Bal. *de Petra &* Baln. *de Arcu.*

*LAcertis. Valet* Baln. *de Prato.*
*Lacrymis Oculorum. Valet* Baln. *Sulfatariæ.*
*Languentibus. Valet* Bal. *Sudato-*

datorij Bal.S.Anastasiæ.
Lapidi.Valet Baln.de Petra: Sancti Georgij, ac etiam Baln. Giborosi.
Lateri Obest.Baln. Cantarelli.
Lẽtigini.Valet Bal.Succellarij
Lepra Lęsis.Valet Baln.Petrolij:Bal.Scrofæ.
LętitiãProuocat.Bal.Iũcariæ
Lumbis Obest.Bal.Palũbariæ
Lacti: Ac Lubricitati Vẽtris. Lac multiplicat Balneum Fontanæ lubricat ventrẽ. etiam Fontanæ lauacrum.
MAtrici.Valet Bal. Bullæ:Sulfatariæ : Baln. Saluianæ Bal.Giborosi.
Membris.Valet Bal.Astrunis Baln.Plagæ:Baln.Arculi: Bal.Giborosi.
Menstruis.Valet Bal. Saluianæ:Bal.Giborosi.
Menti.Valet Baln. Colaturæ: Bal.Tripergulæ.
Micraneis.Valet Bal.S.Luciæ
Morfeę.Valet Bal.Petrolij.
Morbo Cuicunque.Valet Bal. Plagæ:Bal.Giborosi.
NAuseæ.Valet Balneum Orthodoxici.
Neruis,Valet Bal.Sulfatariæ Baln.Culmę ac etiam.Bal. Crucis efficaciter.
OCulis.Valet Bal.Sulfatariæ.Bal.Bullæ.Baln. Astrunis:Bal.Plagæ; Bal. Petrę:Bal.Trituli:Ba.Prati,Palumbariæ:Bal.de Ferris:Bal.Arculi:ac S.Luciæ excellenter.
Ori valet Bal.Astrunis,Colaturæ & Petrolij.
PEctori Valet Bal.Astrunis:Baln.Iuncariæ: Baln. ForisCryptæ: Baln. Petræ, Baln. Subueni homini ac Bal.Succellarij.
Petigini.Valet Bal.de Scrofa.
Pedibus.Valet Bal.Tripergulæ.S. Georgij.
Pilis. Valet Bal. Giborosi.
Plagis. Valet Bal. Cantarelli: Bal. Subueni homini Solis & Lunæ Fontis episcopi: Scrofæ:Bal.Crucis.
Pulmoni.Valet Bal.Astrunis Bal.ForisCryptæ Colaturę subueni hominibus & Succellarij.
REnibus.Valet Bal. Iuncariæ:Bal.Plagæ de Petra, Palumbariæ Giborosi & Fontanæ.
Rheumati.Valet Ba.Astrunis

Bal. Arculi:Baln. Culmæ ac Baln. Trituli.

SAnguinis fluxui. Valet Baln.Cantarelli.

Saniosis. Valet Baln. Rainerij:Baln. Sulfatariæ.

Scabiei.Valet Sulfataria Bal. Rainerij,Succellari Scrofæ

Spatulis.Valet Bal.de Prato.

Scrofulis.Valet Bal.de Scrofa

Sensibus.Valet Bal.Palũbariæ

Serpigini.Valet Bal.Rainerij: Petrolij.

Sterilitati. Valet Bal. Sulfatariæ Bal.Saluianæ.

Symptomatibus. Valet Baln. Sancti Georgij.

Somno.Valet Baln. Arculi.

Spleni.Valet Baln.Subueni homini:Bal. Arcus:Bal. Pugilli:Bal.Succellarij:Baln. Braculæ: Sanctæ Crucis.

Stomacho.Valet Baln.Sulfatariæ:astrunis:Iuncariæ:Bal. ForisCryptæ,colaturæ Subueni homini:Baln. Tripergulæ,Arculi Petrolij Succellarij,ac Sancti Nicolai.

Sudori.Valet Baln.Sudatorij: Bal.Tripergulæ,& Culmæ

Supercilijs.Valet Ba.de Ferris

Suspirijs.Valet Bal.Iuncariæ.

TRitæ Materiæ. Valet Bal.Plagæ.

Tortioni.Valet Ba.Succellarij

Tristitiæ.Valet Bal. Subueni homini: Bal. Petrolij.

Tumidis.Valet Baln.Subueni homini: & Bal. Arcus.

Tussi.Valet Bal. Astrunis ForisCryptæ Colaturæ,Spelũcæ: & Succellarij.

VEneri.Valet Ba.Iũcariæ

Ventri.Valet Bal Subueni homini: Baln. Arcus Pugilli,Baln.Crucis, Episcopi fons.

Vessicæ.Valet Bal.de Petra,ac Fontanæ:Bal.

Visceribus.Valet Ba.de Prato

Vlceribus.Valet Ba.Sudatorij

Voci Valet Bal.Astrunis:Balneum Subueni homini.

Vrinæ.Valet Bal. Succellarij: Bal.Petræ Braculæ: Baln. Palumbariæ, ac Sancti Georgij efficacius.

Vomitui.Valet Ba.Succellarij

Vigilijs.Valet Bal.Arculi seu SanctæMariæ:Bal.Fõtanæ.

F I N I S.

Imprimatur. Brutus Farnet. Vic.Gen.Neap.
F.Petrus Robertus Theol.Archiep.Neap. Vidit